REGISTERED No. B. 876.

શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બોર્ડીંગના હિતાર્થે પ્રગટ થતું

સૂચના:—પત્ર વહેવાર સબંધી વ્યવસ્થાપકના શરનામે કરવો.

સંપાદક:-મણીલાલ મોહનલાલ. પાદરાકર.

बुद्धिप्रभा.

LIGHT OF REASON.

કવિત.

દિવ્ય પંથ પ્રતિ સંચરવાને, જન જીવન ઉન્નત કરવાને;
જ્ઞાન સુધારસ રેલવવાને, શારદ રહાય હે "બુદ્ધિપ્રભાને."

पुस्तक ६ ठुं. डीसेम्बर १९१४. वीर संवत २४४०. अंक ९ मो.

प्रसिद्धकर्त्ता–श्री अध्यात्मज्ञान प्रसारक मंडळ.

વ્યવસ્થાપક-અમદાવાદ શ્રી જૈનશ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક બૉર્ડીંગ-
તરફથી સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ, શંકરલાલ ડાહ્યાભાઈ કાપડીઆ.
મુ. અમદાવાદ.

વાર્ષિક લવાજમ—પોષ્ટેજ સાથે રૂ. ૧—૪—૦ સ્થાનિક ૧—૦—૦

અમદાવાદ.

ધી "ડાયમંડ જ્યુબિલી" પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યું.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય:	પૃષ્ઠ.
૧. સંયમરૂપી તંબુ. ...	... ૨૬૧	૮. કાવ્યકુંજ	૨૭૯થી૨૮૪
૨. વૈદ્યક દ્રષ્ટિએ ભારતવર્ષનું પ્રાકૃતિક જ્ઞાન. ...	... ૨૬૨	કળીને!	...
૩. નિરોગી અને સુદ્રઢ કેમ થવું?...	૨૬૭	ફુલ જગત કાલ કરાલ છે.	...
૪. શ્રી અંતરીક્ષ પ્રાર્શ્વનાથ તીર્થ ...	૨૬૮	જીવન ગીત. ...	...
૫. દાન	... ૨૬૯	અકાર્ય પ્રેમ માટે ફાંફાં.	...
૬. આત્મસ્વરૂપ શી રીતે પ્રગટ થાય?	૨૭૧	પગટને કોઇ નવ માને.	...
૭. સુવિચાર નિર્ઝર ...	... ૨૭૫	૯. સમાચાર. ...	... ૨૮૫
		૧૦. શ્રી મહાવીરજૈન વિદ્યાલય.	... ૨૮૯

ખેદજનક મૃત્યુ.

અત્રેના ઓશવાળ જ્ઞાતિના વાડીવાળા શેઠ પુરશોત્તમભાઈ મગનભાઈ હઠીસંગ તા. ૨૧-૧૨-૧૨ ના રોજ રાત્રિના એક વાગે એકાએક છાતીના દર્દથી ૪૭ વર્ષની વયે પંચત્વ પામ્યા છે જે ઘણુંજ માઠું થયું છે.

મર્હુમ સ્વભાવે શાંત અને મીલનસાર હતા. તેઓ દરરોજ પૂજા સામાયિક વિગેરે ધર્મ કાર્યો કરતા હતા. તેઓની વેપારમાં કુશળતા ઘણી સારી હતી. પોતાનું બીઝનેસ (વેપાર) ખીલવવા પોતે વિલાયત ગયા હતા અર્થાત્ વેપારમાં તેઓ ઘણા કુશળ હતા. તેઓ સ્ટોરનું મોટું બીઝનેસ કરતા હતા, તેમ તેઓ ફાયર ઇન્સ્યુરન્સ કંપનીના એજન્ટ પણ હતા.

તેમનાં છેવટનાં લગ્ન આપણા મર્હુમ સરદાર શેઠ લાલભાઇ દલપતભાઇની દીકરી ડાહી ઉર્ફે લીલાં બ્હેન વેરે થયાં હતાં. તેઓને આ ૩૨ વર્ષની જુવાન વયે વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થએલું જોઇ અમો ઘણા દીલગીર છીએ. તેમને ચાર દીકરા તથા બે પુત્રીઓ છે. શેઠ પુરષોત્તમભાઇને સંગીત કળાનો પણ સારો શોખ હતો. અમદાવાદની જૈન કોન્ફરન્સ વખતે તેઓએ પોતાની જાત મહેનતનો તેમજ દ્રવ્ય સંબંધી સારો ભોગ આપ્યો હતો. તેમના જેષ્ટ ભ્રાતા શેઠ દલપતભાઇ મગનભાઈ કે જેઓએ ધાર્મિક તેમજ સંસ્કૃત વિષય માટે પાઠશાળા ખોલી છે તેમજ જેઓ ધર્મનિષ્ઠ હતા. તેમજ સ્ટોરનું તેમજ વિમા કંપનીનું મોટા પાયાપર બીઝનેસ કરતા તેમનો તા. ૧૩-૧૧-૧૪ ના રોજ દેહોત્સર્ગ થયો હતો, જેથી તેમના કુટુંબની દીલગીરીનો પાર રહ્યો નહોતો, તેટલામાં શેઠ પુરષોત્તમભાઇના આ એકાએક મરણથી તેમના કુટુંબને એક અસહ્યકારી જખમ લાગ્યો છે. તેમના અમર આત્માઓને શાંતિ મળો અને તેમના કુટુંબને દિલાસો મળો એવું પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થીએ છીએ.

बुद्धिप्रभा.

(The Light of Reason)

ब्रह्मानन्दविधानके पटुतरं शान्तिप्रदद्योतकम् ।
सत्यासत्यविवेकदं भवभयभ्रान्तिव्यवच्छेदकम् ॥
मिथ्यामार्गनिवर्तकं विजयतां स्याद्वादधर्मप्रदम् ।
लोके सूर्यसमप्रकाशकमिदं ' बुद्धिप्रभा ' मासिकम् ॥

વર્ષ ૬ ઠું.] તા. ૧૫ ડીસેમ્બર, સને ૧૯૧૪. [અંક ૯ મો.

सद्गुरु श्रीमद् बुद्धिसागर सूरिभ्योनमः

संयमरूपी तंबु.

(લેખકઃ—મુનિ અજીતસાગરજી—લાડોલ.)

સર્વે આત્મ હિતેચ્છુ સજ્જન જનોએ સ્વહિતાર્થે સંયમરૂપી તંબુને બરોબર સંભાળી તેની અંદર વસવાની ખાસ જરૂર છે. સરકારી કામદારો તથા લક્ષ્મીવાન જનો જ્યારે દેશાટણાર્થે ગમન કરે છે ત્યારે રસ્તામાં ટાઢ તડકાના બચાવના માટે તેમજ જંગલી જનાવરો પોતાના ઉપર જુલ્મ ન ગુજારે તેટલા સારૂ તંબુ સાથે લઈ જાય છે. પશ્ચાત્ સ્વેચ્છા પ્રમાણે માર્ગે ચાલતાં તંબુ ખડો કરી મુકામ કરે છે. તંબુ ખડો કરવા માટે પ્રથમ મધ્ય ભાગમાં એક મોટો સ્થંભ ઉભો કરવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ કેટલાક તણાવા ખેંચાવામાં આવે છે અને તેને જમીનમાં ખૂંટીયો બેસારી તે સાથે બાંધવામાં આવે છે. જો તણાવા તથા ખૂંટિયો નરમ રાખવામાં આવે તો તંબુ નરમ પડી જાય અને પ્રતિકૂળ જીવો તરફથી નાના પ્રકારના ઉપદ્રવ થવા પામે છે. તેવીજ રીતે વીરપ્રભુના વીર કામદાર સાહેબોએ તથા જ્ઞાનાદિક લક્ષ્મીધારક શ્રીમંત જનોએ મોક્ષ માર્ગ પ્રત્યે ગમન કરતાં અનુકૂળ તથા પ્રતિકૂળ પરિષહરૂપ ટાઢ તડકો તથા ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ આદિ જંગલી જનાવરોના જુલ્મી જુલ્મથી બચવાની ખાતર પોતાની સાથે મજબુત સંયમરૂપી તંબુ રાખી તેની અંદરજ મુકામ કરવો જોઇએ. એ સંયમરૂપી તંબુનો સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપ મોટો મધ્ય સ્થંભ છે અને તેની બસો ને બાવન ખૂંટીયો તથા સતરસો ને બ્યાસી તણાવા છે. તે આ પ્રમાણે પહેલું મહાવ્રત સર્વથા પ્રાણાતિપાતનો ત્યાગ તેના ચાર તણાવાઃ–સૂક્ષ્મ, બાદર, ત્રસ ને સ્થાવર; એ ચાર. બીજું મહાવ્રત સર્વથા મૃષાવાદનો ત્યાગ તેના તણાવા ચારઃ—ક્રોધ, લોભ, ભય, હાંસી, એ ચાર. ત્રીજું મહાવ્રત સર્વથા ચોરીનો ત્યાગ તેના તણાવા છઃ—અલ્પ, બહુ, અણું, સ્થૂલ, સચિત્ત, અચિત્ત; એ છ. ચોથું મહાવ્રત સર્વથા સ્ત્રી ત્યાગ તેના તણાવા ત્રણઃ—મનુષ્ય, તિર્યંચ, દેવ, એ ત્રણ. પાંચમું મહાવ્રત સર્વથા પરિગ્રહ ત્યાગ તેના તણાવા છઃ—અલ્પ, બહુ, અણુ, સ્થૂલ,

સચિત્ત, અચિત્ત; એ છ. છઠું રાત્રીભોજન તેના તણાવા ચારઃ—અન્ન, પાણી, સુખડી, સુખવાસ; એ ચાર. એ રીતે સર્વ મળીને સત્તાવીસ થયા. તેમાં પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને ત્રસ એ ૭ મેળવતાં તેત્રીસ થયા. તેને દિવસ, રાત્રિ, એકલો સભા મધ્યે, સુતો; તેમજ જાગતો એ છએ ગુણતાં એકસો અઠાણું થયા. તેમાં દિવસ, રાત્રિ, એકલો, સભામધ્યે, સુતો, અને જાગતો એ છ બોલને ત્રણ યોગથી મન વચન અને કાયાવડે ગુણતાં અઢાર થાય, તેને ત્રણ કરણ કરૂ—કરાવું ને અનુમોદું એ વડે ગુણતાં ચોપન થાય. તે ઉપરોક્ત એકસોને અઠાણુમાં ચોપન મેળવતાં બસોને બાવન થયા. એ સંયમરૂપ તંબુની ખૂંટિયો જાણવી. તેમજ ઉપરોક્ત ચોપનને પૂર્વકથિત તેત્રીસવડે ગુણતાં સતરસેં ને બ્યાસી થાય. એ સંયમરૂપ તંબુના તણાવા જાણવા. એ તણાવાની અંદરનો કોઇ પણ તણાવો ટૂટે તો સંયમરૂપ તંબુ ખંડિત થાય અને તેમ થવાથી સંયમ માર્ગમાં નાના પ્રકારનાં વિઘ્નો આવી નડે, જેથી સુખે કરી મોક્ષમાર્ગમાં ગમન કરી શકાય નહિ. માટે સર્વે સુખાર્થિ જનોએ એટલું જરૂર યાદ રાખવું કે પૂર્વકથિત સંયમ તંબુની કાળજીપૂર્વક સંભાળ રાખ્યા સિવાય આત્મકલ્યાણ થનાર નથી.

---

*વૈદક દ્રષ્ટિએ ભારતવર્ષનું પ્રાકૃતિક જ્ઞાન.

(લેખકઃ—વૈદ્ય. વિદ્યાકર.)

(અનુસંધાન અંક સાતમાના પાને ૧૯૯ થી.)

પ્રકૃતિલક્ષણ—પ્રકૃતિને કુદરત, શક્તિ, સ્વભાવ, સત્યા, તુચ્છા, અજા, દ્રવ, ગુણ, યોની વિગેરે નામથી ગણે છે. અવ્યક્ત એટલે શૂન્યબિંદુરૂપે રહેનારી અને વ્યક્તરૂપે પરિણામ પામનારી. વ્યાપ સંકોચ અને વિસ્તૃતપણે કાર્ય કારણ ભાવે રહેનાર અણું પરમાણુંઓના સમુહરૂપ સાત્વિક, રાજસ્ અને તામસ્ તેઓની સમ વા વિષમ અવસ્થા જાતિ ક્રિયા અને ગુણ જેમાં પતીત થાય. તેવી ભૂતાદિ જેનાં પરિણામ છે અને તેથી ખગોળ, ભૂગોળ, પૃથ્વી, ગ્રહાદિ સુક્ષ્મ અને સ્થૂલ જે કંઈ દ્રષ્ટિગોચર થાય વા મનબુદ્ધિથી અનુભવાય

---

* જૈન દ્રષ્ટિ આ સંબંધમાં શું કહે છે તે યત્કિંચિત વિચારીએ. તત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓને આ ઉપરથી સત્યનું તોલન કરવાની ઘણી અનુકુળતા પડશે.

૧. વૈદક દ્રષ્ટિ કહે છે કે "શબ્દ એ આકાશનો ગુણ છે." હવે આમાં કેટલે અંશે સત્યતા છે તે આપણે વિચારીએ.

આકાશના ગુણોઃ—૧ અરૂપી, (૨) અચેતન, (૩) અક્રય. (૪) અવગાહના દાન છે. અને—

પુદ્‌ગલના ગુણોઃ—(૧) રૂપી, (૨) અચેતન, (૩) સક્રિય, (૪) મિલણ વિખરણ રૂપ પુરણ ગલન.

વળી આકાશના પર્યાયો (એટલે જે પ્રકૃતિનાં રૂપાંતરો—વિકૃત અવિકૃત પરિણામ પામે છે તે) (૧) ખંધ, (૨) દેશ, (૩) પ્રદેશ, (૪) અગુરૂ લઘુ.

પુદ્‌ગલના પર્યાયોઃ—(૧) વર્ણ, (૨) ગંધ, (૩) રસ, અને (૪) સ્પર્શ.

તે સ્થાવર જંગમરૂપ. જે જણાયું તથા જાણવામાં આવે છે અને હવે પછી જણાશે તે જે બ્રહ્મરૂપ નહિ તે. જે ચીતનથી, બ્રહ્માશ્રીત, દ્રશ્ય, જ્ઞેય, ભોગ્ય, પરિણામી, પરીછિન્ન, દેશકાળ વિનાની, દેશકાળ જેનાં કાર્ય તમપ્રકાશ, જળ વિગેરે તમામ દ્રશ્યનું ઉપાદાન પંચભૂત, પંચ તન્માત્રા, પંચવિષયનો સમુલ, દ્રવગુણ અને ગતિનો સમુહ. જીવોની દ્રષ્ટિથી વ્યાપક અને બ્રહ્મની અપેક્ષાથી મધ્યમ. નિત્ય પરીછિન્ન, જાગ્રત, સ્વપ્ન, સૃષ્ટિનું ઉપાદાન, કીરણુ, વિદ્યુત, ગુરૂત્વ, લઘુત્વ, નામ, રૂપ વિગેરે જેનાં કાર્ય પરિણામ છે. જીવવૃત્તિની વિષય જ્યાં જ્યાં મન, બુદ્ધિ, ઇંદ્રિય પહોંચે ત્યાં ત્યાં સુધી તેજ સત્તાહીન પણ બ્રહ્મની સમસત્તાથી સત્તાવાળી, સાવયવનું ઉપાદાન, નીરવયવ જેવી પ્રકાશ, શબ્દ, સ્પર્શરૂપ રસ, ગંધાદિ જેનો પરીણામ છે. જેનાં કાર્યરૂપ પદાર્થ પરસ્પરની અસરને ત્યાગ, ગ્રહણ કરનાર. લયા (જેમ પ્રકાશમાં તમ અર્થ શૂન્ય જેવું જણાય છે તેમ બ્રહ્માન્તર્ગત રહેનારી.) જ્ઞેય, અચીન્ત, દ્રવગુણ કર્મ; એ ત્રણેના ભેદ અને સંબંધ એ તમામ જેનાં કાર્ય પરિણામ છે. વિકાર ગુણની જનની કાર્ય કારણ કૃતત્વનો હેતુ, અનીર્ણય જે બ્રહ્મથી વિલક્ષણ છે તે.

મૂળ પ્રકૃતિ, જેનાં નામ ઉપર આપવામાં આવ્યાં છે તે અવ્યક્ત. ત્રણ ગુણોની સમાવસ્થા

ઉપર મુજબ આકાશ અને પુદ્‌ગલ તદન ભિન્ન દ્રવ્યો છે. તેમ બન્નેના ગુણ પર્યાયો પણ ભિન્ન છે. આકાશ અરૂપી છે. પુદ્‌ગલ રૂપી છે અને જે શબ્દ છે તે પુદ્‌ગલિક છે. કારણ કેઃ—

सद्दंधयार उज्जोअ, पभा छाया तवे हिआ।
वण्णगंध रसा फासा, पुग्गलाणं तु लक्खणं ॥

અર્થઃ—શબ્દ, અંધકાર, રત્નાદિકનો પ્રકાશ, ચંદ્ર વિગેરેની કાંતિ, છાયા, તડકો, અથવા વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ પુદ્‌ગલનું લક્ષણ છે.

આવી રીતે ભિન્ન ભિન્ન દ્રવ્યો હોવા છતાં અને દરેકના ભિન્ન ભિન્ન ગુણો પર્યાયો હોવા છતાં "શબ્દ" ને આકાશનો ગુણ માનવો એ ધોળે દિવસે દિવો લેઇ કુવામાં પડવા જેવું છે. એવું જૈન દ્રષ્ટિ શી રીતે સ્વીકારી શકે? સામાન્ય બુદ્ધિમાં પણ ઉતરી શકતું નથી.

(૨) વળી પ્રકૃતિને સઘળાં દ્રવ્યોનું બીજરૂપ ગણી સઘળાં દ્રવ્યોને આધેય અને પ્રકૃતિને આધારભુત માને છે. તેનો પણ જૈન દ્રષ્ટિ અસ્વિકાર કરે છે.

કારણ કે જૈન દ્રષ્ટિ આકાશને ક્ષેત્રી માને છે અર્થાત્ સર્વે દ્રવ્યોનો સમાવેશ આકાશ દ્રવ્યમાં થાય છે અને સર્વે દ્રવ્યો આધેય છે અને આકાશ સર્વનો આધાર છે. કારણ કે સર્વ દ્રવ્યો આકાશમાં સમાય છે.

(૩) "આકાશ સિવાય સ્થૂલ થતાં અણુઓને અવકાશ અથવા ગતિ મળે નહિ તેથી તેના પછેલી જરૂર પડી વાયુ ઉત્પન્ન થતાં તેનો ગુણ પણ સ્પર્શ સાથે ઉત્પન્ન થયો વિગેરે વિગેરે......જે માને છે અર્થાત્ અમુક દ્રવ્ય પ્રથમ ઉત્પન્ન થયું અને અમુકને અમુકની જરૂર પડી એટલે પછી અમુક દ્રવ્ય ઉત્પન્ન થયું જે સ્વીકારે છે તે પણ જૈન દ્રષ્ટિએ અમાન્ય છે. કારણ કે જે દ્રવ્ય છે તે સત્ છે અને સત્ છે તે નિત્ય છે, અનાદિ છે. લેખમાં પણ તે પ્રમાણે સ્વીકારેલ છે. હવે વિચારો કે અમુક પછી અમુક થયું હોય તો તેમાં પ્રથમનીજ અનાદિ ગણાય અને ત્યાર બાદ અન્યની આદિ ગણાય. પરંતુ દ્રવ્ય માત્ર અનાદિ છે તો પછી અમુક પ્રથમ થયું અને અમુક પછી થયું એ કેમ માની શકાય? અજાયબ જેવી વાત એ છે કે પ્રકૃતિનાં પરમાણુંને સત્ કહી એવી રીતની શી રીતે પ્રરૂપણા કરી છે?

તેથી ત્રણ ગુણોના સુક્ષ્મ સ્વભાવવાળી જે વિષમાવસ્થા થઈ તેને શાસ્ત્રીય સંજ્ઞાએ મહતત્વ પૈદા થયું-ગણ્યું, અને તેથી કંઇક ત્રિગુણાત્મક વિશેષ થતી અવસ્થા એનેજ અહંકાર સંજ્ઞા આપી. તે અહંકારથી તેવાજ ગુણોના સ્વભાવવાળું આકાશ પ્રકૃતિના સુક્ષ્મરૂપે ઉત્પન્ન થયું અને તેથી શબ્દની ઉત્પત્તિ થઈ. શબ્દ તેનો ગુણ છે. આકાશથી કંઇક સ્થૂલરૂપવાળો વાયુ ઉત્પન્ન થયો. (જગતના સ્થાવર જંગમ પદાર્થોનાં અણું, અતીવ સુક્ષ્માવસ્થામાં હોય અને જેની ગતિ વિગેરે કંઈ પણ વ્યવહાર ન થાય, તેવા અણુંઓની સમ અવસ્થાને મૂળ પ્રકૃતિ કહે છે, અને તે જ્યારે સ્થૂલ રૂપમાં આવતું જાય, અને સૃષ્ટિક્રમ ચાલુ થાય, ત્યારેજ સ્થૂલ પ્રકૃતિ આપણી દ્રષ્ટિગોચર થાય છે.) આકાશ સિવાય સ્થૂલ થતાં અણુંઓને અવકાશ અથવા ગતિ મળે નહિ, તેથી તેની પહેલી જરૂર પડી હશે. વાયુ ઉત્પન્ન થતાં

---

(૪) વળી અંક સાતમાના પાને ૧૯૯ માં ૩૩મી લીટીમાં લખ્યું છે કે " પ્રકૃતિ સદા સ્વરૂપે બ્રહ્મની સત્તાને લેઈ સત્ રૂપ છે તેથી પ્રકૃતિને અમરત્વ ઘટે છે" આ પણ જૈન દ્રષ્ટિ પ્રમાણે સમીચીન નથી. કારણ કે, પ્રકૃતિ-યા તો કર્મોનો સમૂળગો નાશ કર્યાં પછી આત્મા પરબ્રહ્મ રૂપે થાય છે તો પછી બ્રહ્મ પ્રકૃતિ સાથે કઇ રીતની સત્તા રાખે છે તે બુદ્ધિમાં પણ બેસતી વાત નથી.

પ્રકૃતિમાં આત્મા હતો અર્થાત્ આત્મા જ્યારે દેહી એટલે આ સંસારમાં હતો ત્યારે તો પ્રકૃતિ ઉપર તેની સત્તા હતી એ માનવું વાસ્તવિક ગણાશે પરંતુ જ્યારે પ્રકૃતિને ત્યજીને પરબ્રહ્મ રૂપે થયો ત્યાર પછી તે પ્રકૃતિ સાથે કેવી રીતની, શા માટે, શા આશયથી સત્તાનો સંબંધ રાખે છે એ સમજાતું નથી. વમેલું કોઇ પાછું જમતો દુનિયામાં પણ જોવામાં આવતો નથી તો પછી પ્રકૃતિને ત્યજી પ્રકૃતિ સાથે સત્તાનો સંબંધ રાખનાર બ્રહ્મ કેવો તે પણ એક અજાયબ જેવી વાત છે !

(૫) વળી "વાયુનો ગુણ સ્પર્શ ગણે છે" આ પણ એક હસવા જેવી વાત છે કારણ કે પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, અગ્નિ અને વનસ્પતિ એ એકેંદ્રિય સંસારી દેહી જીવો છે અને તેને સાયન્સ પણ હાલ સ્વીકારવા લાગ્યું છે. જે ચૈતન્ય લક્ષણવાન છે તે જીવ કહેવાય છે. અને જીવનો ગુણ- અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતચારિત્ર અને અનંતવીર્ય છે તેમ જીવ દ્રવ્યના પર્યાયના ગુણઃ—

અવ્યાબાધ-અનવગાહ, અમુર્તિક, અને અગુરૂ લઘુ છે અને પુદ્ગલ દ્રવ્યના ગુણ તથા પર્યાય આગળ કહ્યા છે. તેમાં સ્પર્શ ગુણ છે તે પુદ્ગલનો છે છતાં પુદ્ગલના ગુણો પૈકીના એક ગુણને વાયુ જીવ દ્રવ્યનો મુખ્ય ગુણ તરીકે ગણ્યો છે તે પણ અયુક્ત છે અને ન્યાય પુરઃસર નથી.

આ સિવાય બીજી કેટલીક બાબતમાં પણ જૈન દ્રષ્ટિથી વિરૂદ્ધતા આવે છે. તત્વાભિલાષીઓને સત્યાસત્યનું તોલન કરવા અને અમુક દ્રષ્ટિ અમુકમાં શી રીતે માને છે અને તેમાં આપણી દ્રષ્ટિએ શો તફાવત છે તેનું તોલન કરવાના આશયથી અને તાત્પર્યની સિદ્ધિને માટે આ લેખને અત્રે સ્થાન આપ્યું છે. જૈન બંધુઓએ હંસવત્ તેમાંથી સાર ગ્રહણ કરવો એ પ્રગટકર્ત્તાનો આશય છે. જૈન ધર્મમાં પ્રાકૃતિક જ્ઞાનને માટે ઘણુંજ ઉત્તમ પ્રકારનું દ્રવ્યાનુ-યોગના વિષયમાં વર્ણન આપ્યું છે. અમોને આશા છે કે જૈન વિદ્વાન બંધુઓ તથા પૂજ્ય વિદ્વાન્ મુનિરાજો તે બાબતનો શોધ કરી લેખ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરશે અને આધુનિક વિજ્ઞાન શાસ્ત્ર ઉપર અજવાળું પાડશે.

શાં. ડા.

તેનો ગુણ પણ સ્પર્શ સાથે ઉત્પન્ન થયો અને આકાશ તથા તેના ગુણનો અનુપ્રવેશ થઇ વાયુ શબ્દ તથા સ્પર્શ ગુણવાળો થયો. આના અંદર સૃષ્ટિના ઉદ્‌ભવનાં પરમાણુ વિશેષ સ્થૂલ અવસ્થામાં આવ્યાં. વાયુથી અગ્નિ એટલે તેની ઉત્પત્તિ વાયુના વિકૃત પરીણામથી થઇ, તેનો પોતાનો રૂપ ગુણ પણ તેના સાથે ઉત્પન્ન થયો અને પૃથ્વ્યાદિ ગ્રહોનાં અણુંઓ પણ આના અંદર વિશેષ સ્થૂલ રૂપમાં આવ્યાં. તેમજ આ ભૂતમાં ઉપલા ભૂતોનો પણ અનુપ્રવેશ થયો એટલે આકાશ અને વાયુ મળવાથી શબ્દ સ્પર્શરૂપ આ ત્રણ ગુણ આમાં મળ્યા. જેમ સૂર્ય અગ્નિનો ગોળો છે પણ પૃથ્વ્યાદિ ગ્રહોનાં અણુઓ તેના અંદર ગાઢા જુથમાં રહેલાં છે. તેજનું વિકૃત પરીણામ થઈ જળ ઉત્પન્ન થયું અને તેના અંદર રસ ગુણ પોતાનો અને ઉપલા ભૂતોના અનુપ્રવેશીક ગુણ શબ્દ સ્પર્શરૂપ મળી ચાર ગુણ જળમાં આવ્યા. જળનું વિકૃત પરીણામ થઇ પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ સાથે પોતાનો ગંધ ગુણ અને ઉપરનાં ભૂતોના અનુપ્રવેશીક ચાર ગુણ મળી પાંચ ગુણ પૃથ્વીમાં આવ્યા, તેમજ સંકોચરૂપે જે અણુઓ સુક્ષ્મ પ્રકૃતિરૂપ, તે સ્થૂલ પ્રકૃતિરૂપે પ્રતીત થવા. પંચ ભૂતોની ઉત્પત્તિ સાથે તેનાં રૂપ અને રસનો પોતાના સ્વભાવની શક્તિ પ્રમાણે જે તે ભૂતના અંદર ઉદ્‌ભવ થએલ. ઉપલાં ચાર ભૂતોના કાર્યરૂપ પૃથ્વીમાં ષટ્ રસ પણ ઉદ્‌ભવ પામ્યા; તેમજ સ્થાવર જંગમ વિગેરે સર્વ પદાર્થ આ પંચ ભૂતથી બન્યા છે એમ શાસ્ત્રથી જાણીએ છીએ. સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા, પૃથ્વી, ચાર પ્રકારનાં પ્રાણી વિગેરે સ્થાવર જંગમ જે કાંઇ પ્રતીત થાય છે તે પ્રકૃતિ, અને ભુતોનું વિકૃત પરિણામ છે. આપણા પ્રાજ્ઞ પુરૂષોએ દરેક પદાર્થના ગુણ દોષને શાસ્ત્રોમાં જણાવ્યા છે. જેમ આકાશ પોતે નિરવય અને પરમાણુઓને ગતિ તથા અવકાશ આપનાર શબ્દનું ભાન કરાવનાર, દીશાઓનું ઉત્પત્તિ સ્થાન, સ્થાવર જંગમ દરેક દ્રવને સ્થિતિ અને ગતિનું સહાયક. ફેફસાં, મગજ, હૃદય, ઉદર, લોહી ફરવાની ધમનીઓ વિગેરેમાં અવકાશ આપી, પ્રાણોની સ્થૂલ ઑક્સિજનની લોહીના ફરવાની ધમનીઓ જ્ઞાનેંદ્રિયો (જ્ઞાનતંતુઓ), કર્મેન્દ્રિયો (ગતિતંતુઓ)ના વ્યવહારની ક્રિયાને અવકાશ આપનાર એક ઉપયોગી નકર તત્વ છે. તેવીજ રીતે અન્ય ભૂતો પણ એના અનેક ગુણોથી યુક્ત હોવાથી ઉપયોગમાં આવી પ્રાણીઓનું જીવન સચવાય છે. આપણા આયુર્વેદીક પુસ્તકોમાં દ્રવમાત્રના ગુણદોષનું વર્ણન છે છતાં પણ આ લેખમાં કહેવાનો હેતુ એ છે કે પાશ્ચાત્ય વિદ્યા જેમ, પંચ તત્વથી દ્રવ માત્રની ઉત્પત્તિ માને છે તો આપણામાં પંચભૂત દરેક પદાર્થનું ઉત્પત્તિ સ્થાન માનવામાં આવે છે; તેમજ પંચ ભૂતોના ષટ રસ દરેક પદાર્થમાં રહેલા હોય છે. આધુનિક વિદ્યા અમુક પદાર્થમાં સેંકડે અમુક ટકા કાર્બન તથા નાઇટ્રોજન વિગેરે છે એમ સિદ્ધ કરે છે તો આપણા પૂર્વાચાર્ય પણ રસ અને તેનો અનુરસ અમુક પ્રમાણથી ગણતા. જેમ સુંઠ તીખી લાગે છે અને પાછળથી ગળી લાગે છે; ત્યાં તીખાશ મૂળ રસ, ગળપણ અનુરસ. એટલે તેના અંદર મીશ્ર થએલો રસ. આ બંને રસોના મીશ્રણરૂપ સુંઠ છે. આ ગળપણ તથા તીખાશનું પૃથક્કરણ કરતાં આપણે શીખવું જોઇએ.

આપણા વૃદ્ધોએ ષટ્‌રસ જેવા કે મધુર, અમ્લ, કટુ, કષાય, તીકત, લવણ, એમ ષટરસ જે માનેલા તે પૈકી જો મનુષ્યના શરીર ઉપર વિચાર કરીશું તો લોહી, પિત્ત, કફ, વીર્ય, વિગેરે કડવું, મીઠું, ખારૂ, લાગે છે; તેમજ વનસ્પતિઓમાં સાકર મીઠી, મરી તીખું, લીંબુ ખાટું, સેંધવ ખારૂં, આમળાં તુરાં (કષાય), ચરીઆતુ કડવું હોય છે. એ આપણે જાણી શકીએ છીએ. વળી હોજરીમાં હાઇડ્રોક્લોરીક એસીડ જેને કાસ્ટીકજ્યુસ કહે છે

અથવા પાચક રસ તે પણ ખારો હોય છે. મૂત્ર ખારૂ, પૃથ્વી ઉપર વિચાર કરતાં જ્યાંથી નદી નીકળતી હોય તે જમીન અથવા પાણીને ચાલવાની જમીનમાં ક્ષારો જો વધારે હોય તો પાણી ખારૂ હોય છે અથવા મીઠો રસ એટલે આ કરતાં મીઠાં અણુઓ વધારે હોય તો પાણી મીઠું હોય છે. આપણા પૂર્વાચાર્યોએ પૃથ્વીમાં ષટરસ છે એમ કહેલું છે, કારણ દરેક વનસ્પતી વિગેરે પૃથ્વીના દરેક રસોનું શોષણ કરીને છવે છે. પૃથ્વી કેટલાક ઠેકાણે ખારી, ખાટી, તુરી, કડવી હોય છે પણ એક સરખી કડવી ખારી ખાટી હોતી નથી. તેના અંદર મધુર, ખાટાં ખારાં વિગેરે અણુંઓ ઓછાવધતા પ્રમાણમાં રહેલા છે તેથી જો આપણે બુદ્ધિપૂર્વક શોધ કરીએ તો આપણી આ દ્રવવિજ્ઞાન વિદ્યા રસોના ભિન્ન ભિન્ન શોધથી ખીલી નીકળે એમાં શક નથી. જેમ પૃથ્વીમાં રસો રહેલા છે, તેમ અન્ય ભૂતો અને ગ્રહો વિગેરેમાં પણ તે રસો રહેલા હોવાથી જુદી જુદી જાતના પદાર્થ હોવા જોઇએ.

દ્રવ્યોના રૂપો ઉપર પણ વિચાર કરવો અગત્યનો છે. સાયન્સથી જેમ પીળાં, કાળાં, રાતાં, ધોળાં, એમ જુદા જુદા એકજ પ્રકારના મૂળ તત્વીક પદાર્થો બનેલા છે તેમ આપણા વૃધ્ધોએ પણ પાંચ રંગ મુખ્ય ગણ્યા છે. જળનો ધોળો, પૃથ્વીનો પીળો, અગ્નિનો લાલ, વાયુનો હરીત, આકાશનો નીલ, પૃથ્વી પાંચ ભૂતના અનુક્રમથી થતા કાર્યરૂપ છે એમ માનીએ તો આ પાંચે ભૂત એટલે પૃથ્વી સિવાયનાં અન્ય ચારે ભૂતનો પૃથ્વીમાં અનુપ્રવેશ છે. તેથીજ પૃથ્વીમાંથી ઉત્પન્ન થતા પદાર્થો પંચરંગી અને તેઓના મીશ્રણોથી બનતા અન્ય પેટા રંગો હોય છે. હળધર અને કળીચુનાનું વિકૃત પરીણામ થાય તો લાલ રંગ બને છે; પારદ અને ગંધકનો મેળાપ થવાથી કાળો રંગ થાય છે. તેવીજ રીતનાં વીપરીત અણુઓના મેળથી જુદા જુદા રંગીન પદાર્થ બને છે. કોઇ પણ પદાર્થ રૂપ રંગ વગરનું નથી; તેમાં રંગનાં અણુઓ જે છે તે ભૌતિકજ છે. આ દ્રષ્ટાંત ગંધક, લોહ, તામ્ર, રજુ, પારદ વિગેરે માટેજ યોજાય; પણ કેટલા પ્રમાણના વજનમાં કયા ભૂતના કયા રસનાં અણુઓ છે તે જાણવું જોઇએ. તે પ્રમાણે હાથ લાગવાથી જે વસ્તુ બનાવવી હોય તેને માટે તેવા રૂપ તેવા રસનાં તેવાજ પ્રમાણવાળાં અણુઓ મેળવી કૃત્રિમ વસ્તુ બનાવી શકાય. તથા રસ રૂપના આધારે પદાર્થની શક્તિનું જ્ઞાન એને ઉપયોગમાં લઇ શકાય.

આપણા શરીર ઉપર જોઇશું તો પિત્ત વધવાથી શરીર પીળું પડે છે, કફ વધવાથી ધોળું થાય છે, પિત્તયુક્ત વાતથી શરીરનો વર્ણ કાળાશ મારે છે, તો આ ઉપરથી દરેક પદાર્થમાં રસ, અનુરસ, રૂપ અને અનુરૂપ રહેલ છે. આ બાબત ઉપર શોધ કરવા જેવું છે, અને તેમ થાય તો આગળ શાસ્ત્રમાં જણાવેલી બાબતોમાં વૃદ્ધિ કરી શકીએ તેમ છે.

શરીર સુખાકારીમાં જે ઔષધી પ્રયોગ કરવો તે પણ જે રંગ તથા રસ વધવાથી દુઃખ થાય તેને માટે તેના પ્રતિકુળ રસ રૂપ વિગેરેવાળા પદાર્થોના યોગથી વધેલ રૂપ રસનો ક્ષય કરી આરોગ્ય મેળવીએ છીએ, અથવા વૃદ્ધિનો ક્ષય ને ક્ષયની વૃદ્ધિ અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પદાર્થોના રસરૂપ અણુઓથી થાય છે. આપણા વાત, પિત્ત, કફ, રૂધીર, ધાતુઓ, મળો વિગેરેમાં કંઈ ને કંઇ રસ રહેલા હોય છે અને તેને મળતા ગુણના પદાર્થના ઉપયોગથી તે વધી જાય છે એટલે સંચય થાય છે તેથી દુખદાયક પરીણામ થાય તે દૂર કરવા પ્રતિકૂળ ધર્મના પદાર્થનો ઉપયોગ કરવો પડે છે.

निरोगी अने सुद्रढ केम थवुं ?

" પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા. "

આરોગ્યશાસ્ત્રના નિયમોનું ઉલ્લંઘન થયું કે તેનું પરિણામ મનુષ્યને ભોગવવુંજ પડે છે. ડૉકટર કિંવા વૈદ્ય પાસે જનાર દર સો દરદીઓ પૈકી નવાણું દરદીઓ એવા નીકળવાના કે, તેઓને ઇન્દ્રિયજન્ય સ્વાભાવિક રોગ મુદ્દલ નહિ હોતાં, ફક્ત અનિયમિત વર્તનનું ફળજ તેઓ ભોગવે છે. આવી વચ્ચે વચ્ચે ઉત્પન્ન થનારી અસ્વસ્થતા ઘણી વાર ચાલુ રહેવાથી છેવટે કાયમનો એકાદ રોગ ઘર કરી બેસે છે અને તેનાં કડવાં ફળ ભોગવવાં પડે છે.

આ રોજની ખટખટ કિંવા દુઃખ દૂર કરવા કેટલાકોને ડૉકટરની દવા શરૂ કરવી પડે છે, અને તે ઔષધમાંનાં અપકારક તત્વો શરીરમાં સિંચન થવાથી, ઉલટું તેનાથી પણ રોગ કાયમનો જડ ઘાલી બેસે તેવો સંભવ રહે છે. એટલે ઘણી વાર આપણે આરામ કરવા માટેજ શરૂ કરેલું ઔષધ કોઈ વાર આપણામાં કાયમનું દરદ પેસાડી દે છે. કારણ કે શરીરોને ઉપયોગી અને ઉપકારક એવી નૈસર્ગિક ક્રિયામાં આ ઔષધો આડખીલી–વીઘ્નો લાવે છે.

બારીકાઈથી તપાસ કરીશું તો જણાશે કે, ઘણાખરા રોગો ખાવાપીવાની અનિયમિતતા અગર તો અતિરેકપણાથી ઉત્પન્ન થનાર ઝેરથીજ થાય છે, અને વળી તેની સાથેજ અપુરતા શ્વાસોચ્છ્વાસ, અનિયમિત ને અધુરી નિદ્રા, શુદ્ધ હવાનો અભાવ, નજીવાં કારણોથી પણ ઔષધોનું સેવન કરવું, કિંવા, ચિંતા, ભીતિ, મત્સર વિગેરે વીકારોના ભોગ થઇ પડવું ઇત્યાદિ કારણો તેમાં ઉમેરાય છે. આ કારણોમાંથી એકાદ પણ તાવ લાવવામાં, શરીરમાં થોડીક ઠંડી–શરદી ઉત્પન્ન કરવામાં, અગર તો લોહી બગાડવામાં અને તેથી જુદા જુદા રોગો ઉભા કરવા માટે પુરતા થઇ પડે છે તો પછી બધાનું તો પુછવુંજ શું ? ખરૂં કહીએ તો આપણા શરીરમાં રહેલી નૈસર્ગિક શક્તિ તો આપણને સદૈવ નિરોગી રાખવાનોજ પ્રયત્ન કરે છે, અને અનિયમિતપણે ચાલવાથી થતા આ રોગોથી તે નકામી થઇ પડે છે.

કોઇ પણ ધર્મમાં જોઇશું તો " આહાર નિદ્રાદિકમાં પરિમીતતા " માટે ઉપદેશ જડી આવે છે. શ્રી વીરપ્રભુએ " રાગદ્વેષનો ત્યાગ અને સાત્વિક આહાર "નો ઉપદેશ કર્યો છે, શ્રી બુદ્ધે ' મનની સમતા ' રાખવાનો ઉપદેશ કર્યો છે. શ્રી કૃષ્ણે " **सुख दुःखे समे कृत्वा लाभा लाभौ जयाजयौ।** " એવી રીતના દ્વંદ્વની પેલી બાજુ રહેવાની આજ્ઞા કરી છે. વિલ્યમ મોરીસ કહે છે કે–" આયુષ્યની ઉત્તમોત્તમ બક્ષિસ એ " લોક સેવા " છે." સેંટ પોલે " પ્રેમ " એજ આયુષ્યનો સાર કહ્યો છે. એટલે " સાત્વિક આહાર, રાગ દ્વેષનો ત્યાગ, પરિમીતતા, સમતા, દ્વંદ્વાતીતતા, લોક સેવા ને પ્રેમ આ સાત વાતો પર લક્ષ્ય આપનાર મનુષ્યને કદી પણ વૈદ્ય કે ડૉકટર પાસે જવાની ગરજ પડશે નહિ. તે માટે નીચેના નિયમોનું પ્રતિપાલન શ્રેય છે.

૧. ખુલ્લી–સ્વચ્છ હવામાં મોઢું બંધ કરી દીર્ઘ શ્વાસોચ્છ્વાસ લેવા.

૨. ખાવાપીવામાં નિયમીતતા ને સાદાઈ રાખવી. ચાવીને જમવું.

૩. ફરવામાં, અંગમહેનત કરવામાં, અગર છોકરાં સાથે બાગબગીચામાં, ખુલ્લી હવામાં ફરવામાં એક કલાક ગાળવો.

૪. સ્વચ્છ હવા મળે તેવી ખોળીમાં સાત કલાક બરાબર નિદ્રા લેવી.

૫. પીવું હોય તેટલું પાણી જમતાં જમતાં વચ્ચે પીવું.

૬. શત્રુ વિષે અગર બીજા કોઇ વિષે પણ મનમાં દ્વેષ મત્સર વિગેરે વિકારોથી મગજને નકામો ત્રાસ ન આપવો અને તેમને ક્ષમા કરી અપરાધ વિસરી જવાનો પ્રયત્ન કરવો.

૭. હમેશાં કોઈ પણ કામમાં રોકાયલા રહેવું. ખરેખર જુવો તો આ જગત્ ઘણુંજ આનંદદાયક ને રમણીય છે તેથી પણ તે અધિક રમણીય આપણે તેને બનાવવું જોઇએ, અને તેમ કરવાની આપણામાં શક્તિ છે એવો દ્રઢ વિશ્વાસ આપણામાં હોવો જોઇએ.

ઉપરના નિયમોનું યથાર્થ પરિપાલન અવશ્ય આપણને નિરોગી ને સુદ્રઢ બનાવશેજ.

નિરોગી શરીર હોય તો જનસેવા, પરોપકાર, ધર્મસાધના અને આત્મસાધના થઈ શકે છે માટે પ્રત્યેક બન્ધુઓએ તે તરફ લક્ષ આપવું ઉચિત છે.

श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ तीर्थ.

(લેખકઃ—શા. બહેચરદાસ દુલવદાસ. વડોદરા.)

આ તીર્થ ખાનદેશ જીલ્લામાં છે. સુરતથી તાપતીવેલી રેલવે લાઇન જાય છે. તેમાં થઇને જવાય છે અને મુંબાઇથી ભુશાવળ લાઇન જાય છે તેમાં પણ જવાય છે. સુરતથી સવારના ૮ વાગે એક ટ્રેન ઉપડે છે અને બીજી બપોરના ૪ વાગે ઉપડે છે. સુરતથી અકોલા સ્ટેશનની ટીકીટ લેવી, તેનું નુર રૂ. ૩–૯–૦ પડે છે. ટ્રેન બહુ ધીમી ચાલે છે, સ્ટેશનો ઉપર પણ ઘણો વખત ઉભી રહે છે. વચમાં અમલનેરનું મોટું સ્ટેશન આવે છે. પછી આગળ જતાં જળગામ જંકશન આવે છે. મુંબાઇથી આવતી ટ્રેન આ સ્થળે મળે છે. ત્યાર પછી ભુશાવળનું જંકસન આવે છે. ત્યાં ઉતરવું પડે છે અને ત્યાંથી નાગપુરની લાઇનમાં બેસી અકોલા સ્ટેશને ઉતરાય છે. સુરતથી ૪ ની ટ્રેનમાં બેઠેલા પેસેંજર બીજે દિવસે સાંજના ૫ વાગે પહોંચે છે. અકોલા મોટું શહેર છે. ત્યાં ઘણાં જીનો તથા મીલો છે. આ દેશમાં કપાસનો પાક ઘણો થાય છે તેથી વેપારનું મથક છે. ગામમાં જૈની ધર્મશાળા તથા ઉપાશ્રય પણ છે. ધર્મશાળામાં આદેશ્વર ભગવાનનું દેહેરાસર તથા કુવો છે. ધર્મશાળા ને દેહેરાસર નવું બંધાયલું છે. ઉતરવાની સવડ સારી છે. વાસણ, ગોદડાં ને ઉના પાણીની સવડ છે. ગામ સ્ટેશનથી ૧ માઇલ દુર છે. અહીંથી શ્રી અંતરિક્ષજી ૪૦ માઇલ દુર છે અને ગાડા રસ્તે પાકી સડક છે. ભાડાનાં ગાડાં જોઇએ તે વખતે મળે છે. ગાડાનું ભાડુ રૂ. ૬ અગર ૭ લે છે. અને ૪ માણસ બેસાડે છે. ગાડાં બીજાની મારફતે કરે તો તેની દલાલી રૂ. ૦–૪–૦ ચડે છે. ગાડાં રાતનાં ચાલે છે. દિવસે કોઈ જોડતા નથી. સાંજના દીવા વખતે ગાડાં જોડે છે તે સવારમાં ૬ વાગે વચમાં ૨૦ માઇલ ઉપર પાતુર ગામ છે ત્યાં છોડે છે. સડક ઉપરજ જૈની ધર્મશાળા છે તેમાં કુવો છે. ધર્મશાળામાં એક પરદેશી ભૈયો રહે છે. તે વાસણ ગોદડાં વિગેરે આપે છે તથા સીધુ સામાન પણ રાખે છે. ગામ

બહુ મોટું નથી પણ પોસ્ટ ઓફીસ અને ટેલીગ્રાફ ઓફીસ છે. નજીકના ખેતરોમાં શેરડી, કેળાં, શાક, ભાજી વિગેરે થાય છે તે જોઇએ તેને મળે છે. ત્યાં આખો દિવસ રહેવું પડે છે અને ત્યાંથી સાંજના દીવા વખતે પાછાં ગાડાં જોડે છે તે સવારમાં ૬ વાગે ગામ શિરપુર (અંતરિક્ષજી) પહોંચાય છે.

ગામ શિરપુરમાં શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથનું દેહેરાસર છે. જોડે ધર્મશાળા છે અને કુવો છે. ફરતી ખુલ્લી જગ્યા અને ચારે બાજુ કોટ છે. આગળ એક મોટો દરવાજો છે. દેહેરાસર ઘણું જુનું, મજબુત ને ઓર ફેશનનું છે. ત્રણ બાજુ રવેશ, પથ્થરના થાંભલા અને ઉપર અગાશી છે. તે એક ઉપરનો મજલો ને તેની નીચે બે માળ જમીન અંદર ભોંયરા તરીકે ઉપર છે તેટલાજ છે. ત્રણ બાજુ મકાન ને આગળ કોટ છે. તેમાં દરવાજો તે નાની બારી જેવડો છે. ચોકમાંથી દેહેરાસરમાં જવાય છે. ચડવાને ત્રણ પગથીઆં છે. તે પગથીઆં ઉપર અસલી જુના સિક્કાના રૂપીઆ જડેલા છે. ત્યાંથી ઉપરના માળામાં દિગમ્બરની પ્રતિમાઓ છે તેમાં બાજુની ભીંતમાં નાનું બારણું છે. તેમાં પગથીઆં ઉતરીને નીચે ભોંયરામાં જવાય છે. તે ભોંયરાનો માળ પણ ઉંચો છે. તે ભોંયરામાં શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથજીની પ્રતિમા ઘણીજ પ્રાચીન અને ચમત્કારી અલૌકિક ભોંયરાના દિવાલના ગોખલામાં બીરાજમાન છે. આ પ્રતિમાજી શામ રંગની માથે નવમુખીની નાગની ફણાનું છત્ર છે અને બેઠકથી અરધો આંગળ ઉંચી અદ્ધર છે. પછાડી દીવાલથી પણ અલગ છે તેથી અંગલોહણું નીચે તથા પુંઠે થાય છે.

આ ભોંયરાની નીચે બીજો એક માળ પણ તેવડોજ છે. તેમાં માની ભદ્રજીની મૂર્તિ છે. આ મૂર્તિને તેલ સિંદુર ચડે છે. મૂર્તિપર સિંદુર ચઢતાં ચઢતાં ઘણે વરસે સિંદુરનો જાડો થર થઇ મૂર્તિથી અલગ પડી ખોભળા નીકળીને આંગીની પેઠે મૂર્તિના અંગોના આકારના નીકળેલા ખોભળાનો એક ઢગલો સંગ્રહ કરી રાખેલો પાસે જોવામાં આવે છે તે ઉપરથી વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે આ કેટલા વરસે થઇને આટલું સિંદુર ચઢ્યું હશે. સારાંશ કે તીર્થની પ્રાચીનતાની સાબીતી થાય છે. (અપૂર્ણ.)

દાન.

જે ઘરમાં દાન થતું નથી તે ઘર નથી. પછી તેમાં નિત્ય સેવાનું ગમે તેટલું ડોળ જોવામાં આવતું હોય, અને પ્રાર્થનાઓનો ઘોંઘાટ ગમે એટલો ગાજતો હોય.

દાન વિનાની શ્રદ્ધાને પોકળ પવિત્રતા સમજવી. તે એક ફુલ વગરના વાંઝીયા વૃક્ષ જેવી છે.

જે મનુષ્ય પ્રભુ પ્રતિ પ્રેમ દર્શાવે છે—પણ જેને પોતાના ભાઇ—બીજા મનુષ્ય પ્રતિ બીલકુલ પ્રેમ નથી તે દાંભીક ધુતારો છે.

ગૃહસ્થે સ્વાર્થવૃત્તિને પાપ તથા દુષ્ટતાનું લક્ષણ ગણીને પરહરવી, અને પોતાના ઘરને દાન તથા પ્રેમનું ભવન બનાવવું.

ગરીબોને તું જે કંઇ આપ ! તે અહંકાર ને ગર્વથી ના આપ ! તેઓ જાણે નીચ, જાતિભ્રષ્ટ ને કેવળ ધિક્કાર કે દયાપાત્ર હોય એમ માનીને તેમનો તિરસ્કાર ન કર.

ગરીબ ને ગરજવાન મનુષ્યને માન આપવું, અને તેની સેવા પુણ્યદાયી છે. તે તારો અધિકાર વધારે છે એમ સમજવું.

કેમકે દાન-લેનારનું કલ્યાણ કરે છે; તે સાથે દાન દેનારનું સોગણું કલ્યાણ કર્યા વિના રહેતું નથી. લેનારના હાથમાં રૂપું આવે છે પણ દાતાને તો તેના હાથમાં સોનું કે હીરાજ મળે છે.

જ્યારે જ્યારે ગરીબ મનુષ્યો તમારી પાસે આવીને આશ્રય માગે, અન્નની આશા કરે ત્યારે તેમને સંતોષવા. તમારાં દ્વાર બંધ દેખી અગર તમારો અભાવ જોઇ તેઓ ખીન્ન થઇ પાછા ફરે તેમ ન થવું જોઇએ.

યાચક ગમે તેટલો નીચ ને કંગાલ હોય, પણ તમારે તેને આવકાર આપવો, તે જે કંઈ કહેવા માંગતો હોય તે સઘળું સાંભળવું અને પછી શાંત તથા દયાળુ વૃત્તિથી તેની હકીકતના ગુણદોષનો વિચાર કરવો.

જો તે દાનને પાત્ર હોય તો તે હર્ષપૂર્વક ને પૂજ્યભાવથી અન્ન વસ્ત્રાદિ આપવાં.

જ્યારે તમે તમારા કુટુંબ માટે મહિનાનું અનાજ ખરીદો ત્યારે ભીક્ષુકો માટે પણ દાળ ચોખા આટો ખરીદી તેમને માટે એલાયદાં રાખવાં.

તમારાં જુનાં વસ્ત્ર ને જીર્ણ વસ્તુઓ જુદી રાખવી અને તે ગરીબોને આપવી કે નકામી ગણી કાઢેલી વસ્તુઓનો સદુપયોગ થાય.

તમારી શક્તિ અનુસાર દર માસે ગરીબોને કંઇક આપો. ઓછી બને તો ઓછી પણ ગરીબોના હક્ક છીનવી લેવાનો તમોને અધિકાર નથી.

આ વાત લક્ષમાં રાખો કે તમારૂં દ્રવ્ય તે તમારી મીલ્કત નથી કે તમો તમારી મરજી માફક વાપરો. એ તો વિધિએ પોતાના હેતુઓ બર લાવવા તમોને સોંપેલો માત્ર પવિત્ર જુમ્મો છે.

દાનદ્વારા ઘણાક લોકોપયોગી કરવાના પ્રસંગો છે.

ભુખ્યાને અન્ન, તરસ્યાને પાણી, નવસ્ત્રાને વસ્ત્ર, માંદાની સારવાર, ઘર વગરનાને રહેવા ઘર, મૃત્યુએ વિયોગી નિરાશ્રીત કરેલાને દિલાસો, વિધવા ને નિરાધાર બાળકનું દુઃખ નિવારણ, સાધનહિન વિદ્યાર્થીને પુસ્તકાદિ મદદ, ઔષધશાળાઓ, વિદ્યાલયો, દેવાલયો અને પુસ્તકાલયો સ્થાપવાં અને ચાલુ રાખવાં એ સર્વ ધર્મકાર્યો છે. તે બજાવવાના જ્યારે પ્રસંગ આવે ત્યારે તત્પર રહેવું.

જ્યારે દેશમાં દુકાળ પડે અથવા મરકી કે ચેપી રોગ પ્રસરે અગર આગ લાગે, અગર તમારા કે અન્ય દેશના લોકો પર આફત આવી પડે અને તેનાથી વિનાશ, ભુખમરો ને સંકટ નીપજે તે વેળા તમારે સત્વર મદદ આપવી અને દુઃખનિવારણ માટે દોડી જવું એ કર્તવ્ય છે.

ઉન્હાળામાં સૂર્ય ઘણો તપે છે ત્યારે તરસ્યા માટે શિતળ જળની જોગવાઇ કરવી ને થાકેલો મુસાફર તથા કષ્ટાયલો મજુર તમારા દ્વારે આવે ત્યારે તેને વિસામો, આરામ અને દયાના ઝરામાંથી વહેતું સ્વચ્છ પાણી સદા મળે તેવું કરવું.

શીયાળાની કકડતી ઠંડીથી હેરાન થતા રંક ને ચીથરેહાલ લોકને ગરમાવો આપવો.

વિચાર શૂન્ય દાન કરીને આળસ અને દારિદ્રયને ઉત્તેજન આપવું નહીં. માત્ર સુપાત્રનેજ આશ્રય આપવો.

લોકો તમારી વાહ વાહ બોલે ને પ્રશંશા કરે એમ ઢોલ વગાડીને દાન કરવું તે ખોટું. જે કંઇ આપો તે ગુપ્તપણે અને નમ્રભાવે આપવું ને તેમાં કીર્તિની આશા રાખવી નહીં.

ખરૂં દાન હાથથી નહીં પણ હૈયાથીજ થાય છે. તેનો મહિમા આપવાના કૃત્યથી નહિ પણ મનના સંકલ્પથી છે. વગર હૈયાની મોટી મોટી સખાવતો કરતાં, રંક વિધવાની મુઠી ચપટી વધારે ઉત્તમ છે.

જાત અને જીવન, દેહ અને આત્મા પરહિતાર્થે અર્પણ કરી દેનાર, અને જનમંડળની અખંડ સેવા કરવાનું વ્રત સ્વીકારનાર વિરલ પુરૂષોને ધન્ય છે. તેઓનું આ લોક ને પરલોકમાં કલ્યાણ થશે.

તમારા હૃદયને ઉન્નત્ત, ઉત્તમ, નીતિવાળા, ને ધાર્મિક વિચારોનું દાન તમો કરી શકો તો કેવું સારૂં ?

आत्म स्वरूप शी रीते प्रगट थाय ?

(વકીલ. નંદલાલ લલ્લુભાઇ—વડોદરા.)

पातक पंच पखालतां, प्रगटे आत्म स्वरूप.

શ્રી દેવવિજયજીકૃત અષ્ટપ્રકારી પૂજા.

आत्म स्वरूप रमणे रमे, मन मोहनमेरे;
म करे जुठ डफाण, मन मोहनमेरे.

શ્રી વિરવિજયજીકૃત નવાણું પ્રકારની પૂજા.

આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાની જીજ્ઞાસા ધરાવનારે પ્રથમ આત્માની ઓળખાણ કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ. આત્મા છે કે નહિ અને છે તો તેનું લક્ષણ શાસ્ત્રકારે કેવું બતાવ્યું છે તે જાણવું જોઇએ. આત્મા એક છે કે અનેક છે, નિત્ય છે કે અનિત્ય છે તે પણ સમજવું જોઈએ ઇત્યાદિ. આત્માના ઓળખાણ સંબંધી વાતો આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો પ્રયાસ કરતા પહેલાં સમ્યકરીતે જાણવાથી અને તેની શ્રદ્ધા કરવાથી આગળનો પ્રયાસ સરળ થશે.

જૈન દર્શનમાં આ જગતમાં નવ તત્વ છે એમ બતાવ્યું છે. ૧ જીવ, ૨ અજીવ, ૩ પુન્ય, ૪ પાપ, ૫ આશ્રવ, ૬ સંવર, ૭ નીર્જરા, ૮ બંધ અને ૯ મોક્ષ. તેમાં પણ મુખ્ય બે તત્વ જીવ અને અજીવ છે. બાકીના સાત ગૌણ છે, અને તે એ બેમાં તેનો સમાવેશ થાય છે.

નવતત્વ પ્રકરણમાં જીવનું લક્ષણ એવું બતાવ્યું છે કે, જ્ઞાનદર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય અને ઉપયોગ એ જીવનું લક્ષણ છે. આ જ્ઞાનદર્શન, ચારિત્ર, તપ, વીર્ય, એ આત્માની શક્તિ છે. આત્મા કહો યા જીવ કહો એ બે પર્યાયવાચક છે. એ નામથી આપણે જે તત્વને ઓળખીએ છીએ તે એકજ છે.

આત્મા—જીવ—અનંત જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર યુક્ત છે. તેની અતુલ શક્તિ છે, અને અણાહારી તેનો સ્વભાવ છે. તે કર્મરૂપી મળથી મલીન થઇ ગયો છે, તે મળને દુર કરી મૂળ શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાનો પ્રયાસ કરવાની આપણી મુખ્ય ફરજ છે.

આપણ દરેકનો આત્મા પૃથક પૃથક એટલે જુદો જુદો છે, જગતના તમામ જીવોનો આત્મા એક છે. એવી માન્યતા જૈન દર્શનની નથી. દરેક આત્માનું મૂળ સામાન્ય સ્વરૂપ—જાતી—એક છે, એ અપેક્ષાએ આત્મા એક છે પણ દરેક વ્યક્તિ જુદી જુદી છે, અને તે દરેકનો આત્મા જુદો જુદો છે, એજ વાત ન્યાય તથા યુક્તિથી પ્રતીપાદિત થાય છે. અને તે સત્ય છે એમ શ્રદ્ધા થાય છે. એમ જો માનવામાં ન આવે તો તેમાં કેટલો વ્યાઘાત લાગે છે. દરેક વ્યક્તિનો આત્મા જુદો જુદો છે એ વાત જો સત્ય ન હોય તો પછી એક જીવે કરેલા શુભાશુભ કર્મના ફળની પ્રાપ્તિનો લાભ સામાન્ય રીતે સર્વને સરખો મળવો જોઇએ પણ તેમ થતું નથી. જો દરેકનો આત્મા એક હોય, તો પછી એક માણુસ બદમાશી કરે, પાપ કરે, સ્વચ્છંદે ગમે તે રીતે વર્તે, તો પણ તેને પોતાનાં નઠારાં આચરણથી ખોટાં કર્મ બંધાશે, અને તેના વિપાક પોતાને ભોગવવાં પડશે, એવી બ્હીક રાખવાનું કારણ રહેશે નહિ, કેમકે દરેકનો આત્મા એક માનવામાં આવે તો એકે કરેલા નઠારા આચરણના પાપ ફળના ભોક્તા જગતના તમામ જીવો થાય એટલે મૂળ પાપાચરણ કરનારના ભાગમાં બહુ થોડું પાપ સીલીક રહે, અથવા એક માણુસ સારી રીતે ખાય પીયે અને પુદ્ગલીક સુખમાં લયલીન રહે અને બીજો માણુસ ધર્મસાધનમાં તત્પર રહી અનેક પ્રકારે ધર્મ સાધન કરે, તેના ફળનો ભાગીદાર ધર્મ સાધન કરતો નથી અને દુનિયાના વ્યવહારિક સુખમાં આનંદ માને છે, તે થાય એટલે તેને ધર્મ સાધન કરવાની જરૂર રહેશે નહિ. ન્યાય બુદ્ધિથી અને શાંત રીતે વિચાર કરતાં આ વાતના વાસ્તવિકપણા સંબંધે આપણને અનેક તર્કવિતર્ક કરવાને જગ્યા મળે છે, અને આખરે એજ શ્રદ્ધા થાય છે કે દરેકના જીવ જુદા જુદા છે, અનેક છે.

આત્મા—જીવ—નિત્ય છે કે અનિત્ય છે, એ વાત પણ વિચાર કરવા અને સમજવા જેવી છે. જીવને કોઇએ નવીન બનાવ્યો છે, અથવા રસાયન ક્રિયાથી જેમ નવીન પદાર્થ બને છે, તેમ કંઇ વસ્તુના સંયોગથી નવીન ઉત્પન્ન થયો છે, અથવા તે પ્રથમથી અનાદિથી છે, એ પ્રશ્નો સહજીક ઉત્પન્ન થવા જેવા છે, અને થાય છે. આના ખુલાસાને માટે મનકલ્પીત કલ્પનાઓ કરતાં અગાઉ આ વિષયના અભ્યાસને માટે જેમણે આખી જીંદગી અર્પણ કરેલી હતી એવા મહાત્મા પુરૂષો શું કહી ગયા છે, તેમણે એ વિષયના પ્રતીપાદનાર્થે સાધક, બાધક શું શું કારણો બતાવ્યાં છે, તે વાંચવા અને તેનો અભ્યાસ કરવાની અને તેના વાસ્તવિકપણા સંબંધે નિઃપક્ષપાત વિચાર કરવાની પ્રથમ જરૂર છે. તેમ કરવાથી આપણો કેટલોક વખત બચવાની સાથે એ વિષે વિચાર કરવાની સાધન હાથમાં આવશે.

આત્મા નિત્ય—અનાદિ—છે કે એ તેને કોઇએ બનાવેલો નથી. એ ક્યારથી છે એની કલ્પના થઇ શકતી નથી, દેવ, મનુષ્ય, તીર્યંચ, અને નરક ગતી એ એના પર્યાય છે. જગતમાં જીવો જન્મે છે, તે કંઇ નવીન ઉત્પન્ન થઇને જન્મતા નથી. પૂર્વભવમાં તે જ્યાં ઉત્પન્ન થયેલો હશે તે ઠેકાણે તેમણે પોતાનું આયુષ પુરૂં કર્યું એટલે તેમણે તે ભવમાં જે ભાવિ આયુષ બાંધેલું તે આધારે તે આ ભવમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આ ભવમાં જન્મતાની સાથે

તેને પોતાની માતાને સ્તનપાન–ધાવવા–ની વાસના ઉત્પન્ન થાય છે, તે તેના પૂર્વભવના અભ્યાસથીજ થાય છે, એ કળા અહીં કોઇએ તેને શીખવી નથી, પણ સ્વભાવથીજ તેને તે ક્રિયા આવડે છે. દ્રવ્ય થકી આત્મા નિત્ય છે, અને પર્યાય થકી તે અનિત્ય છે. માણસ, જનાવર વગેરે મરણ પામે છે, ત્યારે તે આ ભવ આશ્રી પ્રાપ્ત કરેલું શરીર તેનોજ ત્યાગ કરે છે, તેનો પોતાનો નાશ થતો નથી. આ ભવમાં તે આવતા ભવની ગતી અને આયુષ બાંધે છે–મુકરર કરે છે તેથી આ ભવનું આયુષ પુરૂ કરી આ ભવમાં પ્રાપ્ત કરેલું શરીર છોડે છે કે તુરત આવતા ભવમાં ઉત્પન્ન થવાની મુકરર કરેલી જગ્યાએ તે ઉત્પન્ન થાય છે. પૂર્વભવ અને પુનરભવ માનવાથી એ વાતનો જલદી નિકાલ થાય છે. પૂર્વભવ હતો એ વાતની પ્રતીતિ એટલા ઉપરથી થાય છે કે દરેક જીવ જન્મે છે, તે વખતેથી કોઇ સુખી તો કોઈ દુઃખી, કોઇ કાળા રંગથા તો કોઈ સફેત રંગથી, કોઈનું શરીર સર્વાંગ સુંદર હોય છે તો કોઇને કોઇ અંગની ખોડ હોય છે. જેમ આંધળું–લુલું કોઈ નિરોગી હોય છે તો કોઈ રોગી હોય છે, કોઈ અલ્પાયુષી હોય છે તો જન્મતાની સાથે મરણ પામે છે, કોઈ થોડા દિવસ જીવી મરણ પામે છે અને દીર્ઘ આયુષવાળા વધુ જીવે છે. એમ દરેક જીવ ભિન્ન ભિન્ન સ્થિતિવાળા હોય છે. જો જીવ નવીનજ ઉત્પન્ન થયો હોય તો પછી દરેક જીવ ઉત્પન્ન થતી વખતે એકસરખા હોવા જોઇએ, તેમાં કોઈ જાતનો તફાવત હોવો નહિ જોઇએ. પણ તફાવત તો આપણે પ્રત્યક્ષ જોઇએ છીએ, એ જે તફાવત માલુલ પડે છે, તે તફાવતનું મૂળ કારણ દરેક જીવે પૂર્વભવે બાંધેલાં શુભાશુભ કર્મ છે, અને તે કર્મની ફળ પ્રાપ્તિ અનુસારે આ ભવમાં તેવા તેવા નિમિત્તોને પામી સુખ દુઃખ ભોગવે છે, એ કર્મ તેણે કંઈ જન્મતાની સાથેજ કરેલાં હોતાં નથી, તે પૂર્વભવનાંજ કરેલાં હોવાં જોઇએ, અને તે ઉપરથી પૂર્વભવ હતો એમ આપણને શ્રદ્ધા થાય છે. તેવીજ રીતે જો પુનરભવ જો માનવામાં ન આવે તો પછી આ ભવમાં જીવો શુભાશુભ કર્મ કરે છે, તે નિષ્ફળ જાય; કેમકે તેના ફળ વિપાક ભોગવવા પડે નહિ; અને કરેલાં કર્મના ફળવિપાક જો ભોગવવા ન હોય તો પછી ઇશ્વિર ભક્તિ, આત્મસંયમ, તપશ્ચર્યાદિ કરવામાં જે કંઈ શ્રમ પડે છે, તેથી શો ફાયદો? કંઇજ નહિ. તેમજ હિંસા, જુઠ, ચોરી, પરદારાગમન, સપ્ત વ્યસન સેવનાર ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના અનાચરણ સેવનારને શીક્ષા ક્યાં થવાની હતી, જો તેમને શીક્ષાજ થવાની ન હોય તો પછી સદ્ અસદ્ આચરણના ભેદ પાડવાથી કંઇ ફાયદો નથી, અને તેના કડાકુટામાં પડવાનું કંઈ કારણ રહે નહિ. એકજ માબાપથી જન્મેલી પ્રજામાં એક ગરીબ થાય છે એક પૈસાદાર થાય છે. એક રોગી હોય છે એક નિરોગી હોય છે. એક રાજા થાય છે બીજા સેવક બને છે. એક સદ્ગુણી નીવડે છે બીજો દુર્ગુણી નીકળે છે. એક નીરર્વ્યસની થાય છે બીજો વ્યસની થાય છે. ઇત્યાદિ જે ભેદ જોવામાં આવે છે, તેના કારણનો અભ્યાસ કરવાથી પૂર્વભવ અને શુભાશુભ કર્મસંચય સિવાય બીજુ કંઇજ માલમ પડશે નહિ. આત્મા એક દ્રવ્ય છે, તે નિત્ય છે, અને જુદી જુદી ગતિમાં જુદા જુદા પ્રકારનાં શરીર ધારણ કરવાને પ્રેરાય છે, તે અનિત્ય છે, જેમ સોનું એક દ્રવ્ય છે, અને તેના જે દાગીના વીંટી, કંઠી, દોરો, વેઢ, અછોડો, કડાં–સાંકળાં, ઇત્યાદિ બનાવવામાં આવે છે, તે પર્યાય છે, તે દાગીનાનો નાશ કરી તેને ગાળી નાખવામાં આવે છે, ત્યારે દ્રવ્ય રૂપે સોનુ કાયમ રહે છે, તેનો નાશ થતો નથી. વળી તે સોનાના ફરી દાગીના બનાવવામાં આવે છે, તો તે સોના

નામથી નહિ ઓળખાતાં પર્યાય રૂપે જે દાગીના બન્યા છે તે દાગીનાના નામથી ઓળખાય છે. તેમ પર્યાય રૂપે ધારણ કરેલું શરીર આયુષ પૂર્ણ થયે તે છોડીને જીવ ચાલ્યો જાય છે, અને શરીર સડી જાય છે, કે તેને દાટી કે બાળી દેવામાં આવે છે, તેનો નાશ થાય છે, પણ તેથી જીવદ્રવ્યનો નાશ થતો નથી. તે જીવ ફરી પાછો જ્યાં જે ગતિમાં નવીન ભવ ધારણ કરે છે ત્યાં તે ગતિ આશ્રી તેનું જે નામ પાડવામાં આવે છે, તે નામે ને તે રૂપે તે ઓળખાય છે, જીવદ્રવ્ય તો તેનું તેજ કાયમ રહે છે. એમ અપેક્ષાપૂર્વક જીવ આત્મા—નિત્યાનિત્ય છે.

મૂળ દ્રવ્ય થકી આત્મા અનાદિ અને નિત્ય છે, એમ શ્રદ્ધા થયા પછી આત્મા મૂળથી કર્મ મળસહીત હતો કે નિર્મળ હતો, અને પાછળથી કર્મ લાગ્યાં? આ પ્રશ્ન તત્વજીજ્ઞાસુઓને સ્વાભાવિક ઉત્પન્ન થાય તેમ છે. જેવી રીતે આત્મા—જીવ અનાદિ છે, તેવીજ રીતે કર્મ પણ અનાદિ છે. પ્રથમ જીવ હતો અને પાછળથી કર્મ ઉત્પન્ન થયાં ને તે જીવને વળગ્યાં એમ જો કલ્પના કરીએ તો તેમાં ઘણા ઘણા તર્કવિતર્ક ઉત્પન્ન થાય છે. જો જગતમાં પ્રથમ જીવ—નિર્મળ આત્મા એકલોજ હતો અને કર્મ પાછળથી ઉત્પન્ન થયાં એમ માનીએ તો તે કર્મને કોણે બનાવ્યાં, બનાવવાનું પ્રયોજન શું? અને નિર્મળ—અરૂપી એવા આત્માને તે લાગ્યાં શી રીતે? આત્મા એકલો નિર્મળ હતો, તો આત્મા તો અરૂપી છે, તે શરીરના આશ્રય સિવાય એકલો ક્યાં રહેતો હતો અને તે શી રીતે રહી શકે? આ વાતો એટલી બધી ગુંચવણ ભરેલી છે કે તેનો સહજ રીતે નિકાલ આપણે પોતાની મેળે પોતાની સ્વઅકલથી કરી શકીયે તેમ નથી. માટે દરેક દર્શનવાળાઓએ બહુ બહુ પ્રયત્નો કરેલા છે, અને યુક્તિ પ્રયુક્તિથી કેઈ વાત માનવા જેવી છે તેને માટે પોતાથી થાય તેટલો નિર્ણય કરવાની મહેનત કરેલી હોય છે. જૈન દર્શનમાં પણ એ સંબંધે સિદ્ધાંતોમાં તથા બીજા ઘણા ગ્રંથોમાં ઉહાપોહ કરેલો છે. તે વાંચવાની અને તેનો અભ્યાસ કરવાનીજ ભલામણ કરી કારણોનું બહુ લંબાણ નહિ કરતાં તેમણે છેવટે શું માનેલું છે તેટલુંજ આપણે અહીં જાણવાને પ્રયત્ન કરીશું. જૈન શાસ્ત્રકારોની એવી માન્યતા છે કે જીવ અને કર્મ એ બન્ને અનાદિ છે. જીવ ને કર્મ ક્યારે લાગ્યું તેનો કાળ નિશ્રીત થઈ શકે તેમ નથી. જેમ સોનાની ખાણમાંથી સોનુ કાઢવામાં આવે છે, તે સોનુ ચોખું સોનુ હોતું નથી, પણ માટીથી તે મિશ્રીત હોય છે, એ માટી અને સોનાનો સંયોગ ક્યારે થયો એ રસાયન શાસ્ત્રના અભ્યાસીઓથી મુકરર થઈ શકે તેમ નથી, તે તો ફક્ત એવા માટી મિશ્રીત કાઢેલા સોનાને રસાયન પ્રયોગથી શુદ્ધ કરવાને પ્રયત્ન કરે છે, અને તે પ્રયત્નને અંતે સોનાને લાગેલો કચરો કાઢી નાખીને સોનાને શુદ્ધ બનાવે છે. તેવી રીતે અનાદિ કાળનો આત્મા કર્મમિશ્રીત છે. સમયે સમયે જુના કર્મ ખપાવે છે અને મિથ્યાત્વ અવિરતી કષાય અને યોગથી નવીન કર્મ ગ્રહણ કરે છે. એમ અનંત સંસારમાં તે ભવભ્રમણ કરે છે. જેમ રસાયણ વિદ્યા જાણનારાઓ રસાયણ પ્રયોગથી સોનાને શુદ્ધ કરે છે, તેમ ધર્મશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓ અનાદિ કર્મ મળથી મલીન થયેલા આત્માને શુદ્ધ કરવા સારૂ પૂર્વસંચીત કર્મોને ૧૨ પ્રકારની નિર્જરાથી ખપાવવા અને સંવર તત્વના આશ્રયથી અને સંવર ભાવથી નવીન કર્મ આવતાં રોકવાનો પ્રયાસ કરે છે. પરીણામે આત્માને નિર્મળ બનાવે છે, પોતાનું સ્વસ્વરૂપ —આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરે છે. સંપૂર્ણ આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ થાય તો ભવભ્રમણતા મટી જઇ આત્મા મોક્ષ—સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત કરે છે.

આત્મ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવાના ઉપાયની શોધ કરવાનો ઉપાય શોધતી વખતે બીજી કેટલીક વાતોનો તે પહેલાં વિચાર કરવો પડશે. જીવને જે કર્મ વળગેલાં છે, તે કર્મનો કર્તા કોણ ? અને તેનો ભોક્તા કોણ ? એ બે વાતોનો સાથે સાથે વિચાર કરવાથી આપણને કેટલીક મદદ મળશે.

કેટલાક દર્શનમાં એમ માનવામાં આવેલું છે કે, દરેક જીવ પોતાની મરજીથી–પોતાની સત્તાથી જગતમાં કંઇ પણ કરી શકતો નથી. તે જે જે શુભાશુભ કર્મ કરે છે, તે ઇશ્વિરની મરજી તેની પ્રેરણા પ્રમાણે કરે છે. ઇશ્વિરની મરજી તેની પ્રેરણા કે ઇચ્છા સિવાય માણુસ કંઇ પણ કર્મ કરવા અસકત છે. આ વાતનો ન્યાય અને યુક્તિપુરઃસર વિચાર કરતાં તે અસત્ય ઠરે છે. (અપૂર્ણ.)

સુવિચાર નિર્ઝર.

(લેખકઃ–સદ્દગત ડી. જી. શાહ–માણેકપુર.)

(૧) યુવાવસ્થાથીજ ધર્મપરાયણ થવું જોઇએ, કેમકે એ ખરેખર અનિત્યજ છે, વળી કોઈ પણ જાણતું નથી કે આજે કોનું મૃત્યું થશે. * * * જેનાં મન અને વાણી સર્વદા સારી રીતે વશ હોય છે, અને જે સત્ય, દાન તથા તપનું પાલન કરે છે, તેવા સર્વ મનુષ્યો પરમ પદને પ્રાપ્ત થાય છે. **(મહાભારત.)**

(૨) અપમાન ખમનારો માણુસ સુખથી સુવે છે. સુખથી જાગે છે. અને લોકોમાં સુખથી ફરે છે, ત્યારે અપમાન આપનારો મનુષ્ય પોતે સર્વ વાતે દુઃખી થઇ વિનાશને પામે છે. **(મનુસ્મૃતિ.)**

(૩) વાઘણની પેઠે તિરસ્કાર કરતું ઘડપણ પાસેજ રહે છે, શત્રુઓની પેઠે રોગો સર્વદા દેહને પ્રહાર કરે છે અને ફુટેલા ઘડામાંથી ઝરી જતા જળની પેઠે આયુષ્ય નષ્ટથાય છે, તો પણ લોક વિરૂદ્ધ મનુષ્યો કાર્યો કરે છે, એ આશ્ચર્ય છે ? **(વૈરાગ્યશતક.)**

(૪) હે પુરૂષોમાં ઉત્તમ ? સુખને તથા દુઃખને સમાન ગણનારા જે ધીર પુરૂષને ઇન્દ્રિયોથી થતા વિષય સંબંધી આદિ અનર્થો આત્મ નિષ્ઠામાંથી ચલિત કરી શકતા નથી, તે પુરૂષો મોક્ષને માટે યોગ્ય થાય છે. **(શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)**

(૫) જેમ મલયાચલના સંગથી વાંસ ચંદનરૂપ થતો નથી, તેમ અન્તરમાં બુદ્ધિ વિનાના મનુષ્યોને ઉપદેશ લાગતો નથી. જેમ દુધ અને ઘીનું મૂળમાં સિંચન કરવા છતાં પણ લીમડાના ઝાડમાં મધુરતા આવતી નથી, તેમ બહુ પ્રકારથી ઉપદેશ આપ્યા છતાં પણ દૂર્જન પુરૂષમાં સાધુતા આવતી નથી. **(ચાણાક્ય નીતિ.)**

(૬) વીસ આંગળ પહોળું અને ત્રીશ આંગળ લાંબુ વસ્ત્ર લઈ તેને બેવડું કરી તેનાથી પાણી ગાળીને પીવું, ને તે વસ્ત્રમાં રહેલા જીવોને કુવા વિગેરેમાં નાંખવા. આવી રીતે કરીને જે માણસ પાણી પીએ તે ઉત્તમ ગતિને પામે છે. **(વિષ્ણુ પુરાણ.)**

(૭) ઘણા ધનનો લાભ થવા છતાં પણ જે હર્ષ પામતો નથી, અને દુઃખના સમયમાં મુંઝાતો નથી, તેમજ સુખ તથા દુઃખની મિશ્ર અવસ્થામાં પણ તેવીજ સ્થિરતા રાખે છે, તેજ સર્વોતમ પુરૂષ છે. **(શાન્તિપર્વ)**

(૮) આલસ્યજ મનુષ્યોના શરીરમાં રહેલો મોટો શત્રુ છે; ઉદ્યોગ જેવો બીજો કોઇ પણ બન્ધુ નથી. માટે ઉદ્યોગ કરનાર પુરૂષ દુઃખી થતો નથી. પુરૂષને ફળ મળવું તે કર્મને વશ છે અને બુદ્ધિ કર્માનુસારી છે તથાપિ વિદ્વાન માણસે વિચારીને કામ કરવું જોઇએ.

(ભર્તૃહરિ.)

(૯) જે વાક્ય અપ્રિય છતાં પણ હિતકારી હોય તે પરિણામે સુખને આપનારૂં થાય. * * * વિદ્વાન સાથે ગુપ્ત વાત કરવી, શક્તિવાન પાસે કાર્ય કરાવવું, સ્નેહિ સાથે નીતિ અનીતિનો વિચાર કરવો, અને મૂર્ખ મનુષ્યનો સર્વદા ત્યાગ કરવો. **(હિતોપદેશ.)**

(૧૦) પોતાનો યશ, પરાક્રમ, ગુપ્ત રાખવાને કહેલી વાત, ઉપકાર માટે કરેલું કામ, એટલાં વાનાં ધર્મને જાણનાર મનુષ્યે બીજાની આગળ જણાવવાં નહિ. **(મહાનિર્વાણ.)**

(૧૧) પ્રત્યક્ષ કારણોથી કંઈ ફળની પ્રાપ્તિ થતી નથી, કિંતુ પૂર્વે જન્મમાં કરેલાં કર્મથી ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. કર્મ સિવાય બીજી કોઈ પણ વસ્તુ ફળ આપવાને શક્તિમાન નથી થતી, આવો વિદ્વાનોએ નિશ્ચય કર્યો છે. × × × મનુષ્યો પૂર્વે જન્મમાં જેવાં કર્મ કરે છે, તેવાં કર્મ ફળોનો ઉપભોગ કરવા યોગ્ય તેની બુદ્ધિ થાય છે. **(શુક્રનીતિ.)**

(૧૨) જે મનુષ્ય ધર્મનો તથા અર્થનો પરિત્યાગ કરીને ઇન્દ્રિયને આધીન થાય છે. તે જલ્દીથી શોભા, પ્રાણ, ધન અને સ્ત્રીથી રહિત થાય છે, લોભ બુદ્ધિને હણે છે, બુદ્ધિ હણાયાથી લજ્જા હણાય છે, અને લજ્જા હણાયાથી ધર્મનો નાશ થાય છે. **(ઉદ્યોગપર્વ)**

(૧૩) ભોજરાજાએ કહ્યું કે " મારી પાસે ચિત્તને હરે તેવી સ્ત્રી, અનુકૂળ મિત્ર, સારા સંબંધી, નમ્રતા તથા વિનયયુક્ત વાણીવાળા પરિજનો અને ગર્જના કરતા હસ્તિ તથા ચંચળ ઘોડાઓ છે." ત્યારે કાલિદાસ કવિએ કહ્યું કે " આંખ મીંચાયા પછી તેમાંનું કાંઈ પણ નથી." **(ભોજ પ્રબંધ.)**

(૧૪) જે અનિત્યનો નિત્ય, તથા ચેતનનો ચેતન છે, અને સર્વે પ્રાણીઓને તેમના કર્મનું ફળ આપે છે. તેનો જે ધીર મનુષ્ય પોતાના હૃદયમાં અનુભવ કરે છે તેને નિરંતર સુખજ મળે છે. **(યજુર્વેદ–કઠોપનિષદ્.)**

(૧૫) નીતિમાં કુશળ પુરૂષો નિંદા કરો, સ્તુતિ કરો, લક્ષ્મી ભલે આવો વા જાઓ, આજ મરણ થાઓ વા યુગાન્તરે થાઓ પરન્તુ ધીર પુરૂષો ન્યાય માર્ગથી એક પગલું પણ ચલાયમાન થતા નથી. **(નીતિશતક.)**

(૧૬) મનુષ્યે પારકાનાં હૃદય ભેદાય એવું કૃત્ય ન કરવું, તેમ બીજાને ઈજા થાય એવું ભાષણ પણ ન કરવું પરાયા મનુષ્યને હીણપ કે હલકાઈથી ન બોલાવવો, તેમજ પોતાની જે વાણીથી પરને ઉદ્વેગ થાય તેવી નરકને પ્રાપ્ત કરાવનાર વાણી કદી ન ઉચ્ચારવી. **(હંસગીતા.)**

(૧૭) પોતે દોષિત છતાં, અન્યને દોષારોપણ કરી અપમાન કરે છે, નિર્બળ છતાં બળવાન ઉપર કોપ કરે છે. વગર બોલાવે બીજાને ઘેર જાય છે, વિના પૂછે વાત કરે છે, અને વિશ્વાસ વગરનાનો વિશ્વાસ રાખે છે. તેજ મૂર્ખ છે. **(વિદુરનીતિ.)**

(૧૮) હે તળાવ ! હમણાં પાણીની આટલી બધી સંપત્તિ છતાં જો તું તૃષાતુરની તૃષાને છીપાવીશ નહિ, તો ઉનાળામાં સૂર્યનાં તિક્ષણ કિરણ ચારે બાજુએથી અંગાર સમુહ ફેલાવશે. ત્યારે સુકાયેલો તું કોની તૃષા છીપાવીશ ? તેમ હે નર ? તું તારી જુવાનીમાં કાંઇ પણ સત્કર્મ કરતો નથી, ત્યારે વૃદ્ધાવસ્થામાં તું શું કરીશ ? **(રસિક જીવન).**

(૧૯). પોતાનું ભલું થવાથી અતિશય રાજી થવું નહિ, અર્થાત્ ફુલાઇ જવું નહિ. તથા બૂરૂં થવાથી તપી જવું નહિ. પૈસો ઘટી જવાથી મોહવશ થવું નહિ. તથા ધર્મનો ત્યાગ કરવો નહિ. (વનપર્વ.)

(૨૦). મન, વચન અને શરીરથી સર્વ ક્રિયા વડે સર્વ પ્રાણીઓને ક્લેશ ઉત્પન્ન ન કરવા એનું નામજ યોગીઓએ અહિંસા કહેલ છે. (યાજ્ઞવલ્કય સંહિતા.)

(૨૧.) ધીરજ, ક્ષમા, દમ, ચોરી ન કરવી, વિના માગ્યેજ બીજાનું ભલું કરવું, પવિત્રતા, ઇન્દ્રિય નિગ્રહ, બુદ્ધિ, સત્ય, અને અક્રોધપણું એ દશ ધર્મનાં લક્ષણ છે. * * * માથાના વાળ ધોળા થવાથી વૃદ્ધ થવાતું નથી, પરન્તુ યુવાન હોવા છતાં પણ જે ઘણો વિદ્વાન ગુણી હોય તે મનુષ્યને દેવતાઓ વૃદ્ધ કહે છે. (મનુસ્મૃતિ.)

(૨૨.) જે ધન ધર્મપૂર્વક મેળવેલું હોય તેજ ખરૂં ધન છે, અને અધર્મથી મેળવ્યું હોય તે ધનને ધિક્કાર છે; કારણ કે ધર્મ એજ આ લોકમાં સાચું ધન હોવાથી ધનના લોભને લીધે ઉત્તમ ધર્મનો નાશ કરવો નહિ. (મહાભારત.)

(૨૩). જે પુરૂષ શાસ્ત્રવિધિને છોડી દઈ પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તે છે. તે પુરૂષ સિદ્ધિને પામતો નથી, સુખને પામતો નથી અને પરમગતિને પણ પામતો નથી. (શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા.)

(૨૪). જગતમાં પારધીઓ, તૃણ ખાઇ જીવનાર, મૃગના વિના કારણે વૈરી થાય છે, ધીમરો, જળથી જીવનાર માછલાંના વિના કારણે વૈરી થાય છે અને દુર્જનો, સંતોષી સજ્જનોના વિના કારણે વૈરી થાય છે. (નીતિશતક.)

(૨૫). પ્રાણીઓને જેમ દુઃખો અણધાર્યાં આવે છે, તેમજ સુખો પણ અણધાર્યાંજ આવે છે, કારણ દૈવજ તેમાં મુખ્ય કારણ છે. × × × કોઇ કોઇનો શત્રુ નથી અને કોઈ કોઇનો મિત્ર પણ નથી, વ્યવહારે કરીને સૌ શત્રુ કિંવા મિત્ર થાય છે. (હિતોપદેશ.)

(૨૬). બીજાની કીર્તિરૂપી અગ્નિથી બળી જતા દુર્જનો તેના જેવી પદ્વીને પામવાને તો અશક્ત હોય છે. એટલે નિંદા કરીને સંતોષ પામે છે. × × × સુખની ઇચ્છાવાળાએ વિદ્યાભ્યાસ છોડી દેવો, અને વિદ્યાની ઇચ્છાવાળાએ સુખનો ત્યાગ કરવો; સુખની ઇચ્છાવાળાને વિદ્યા ક્યાંથી, અને વિદ્યાર્થીને સુખ ક્યાંથી? (ચાણાક્યનીતિ.)

(૨૭). જેઓ બુદ્ધિવાન, [illegible]વાન, પ્રાણીઓ પર દયાળુ તથા ઇચ્છા અને દ્વેષરહિત છે, તેઓજ સત્પુરૂષ અને લોકના સાક્ષી છે. વિદ્યાના સમાન ચક્ષુ નથી, સત્યના સમાન તપ નથી; વિષયાસક્તિ જેવું દુઃખ નથી, અને દાન તથા પરોપકાર જેવું બીજું પુન્ય નથી. (વનપર્વ.)

(૨૮); ભોગ તો ભોગવાયા નહિ, પણ અમે કાળથી ભોગવાઈ ગયા, તપ તપાયું નહિ, પણ અમેજ દુઃખથી તપાઇ ગયા, કાળ તો ન ગયો પણ અમેજ ઘરડા થઈ ગયા, અને તૃષ્ણા તો જીર્ણ ન થઈ પણ અમેજ જીર્ણ (વૃદ્ધ) થઈ ગયા. (વૈરાગ્યશતક.)

(૨૯). ધીર પુરૂષે સત્ય, કોમળ તથા પ્રિય લાગે એવું વચન બોલવું, અને પોતાની મ્હોટાઇ તથા પારકી નિન્દાનો પરિત્યાગ કરવો. (મહાનિર્વાણ.)

(૩૦) વિપત્તિમાં ધૈર્ય, ચઢતીમાં ક્ષમા, સભામાં વાક્ચાતુર્ય, યુદ્ધમાં પરાક્રમ, યશમાં પ્રીતિ, અને સાચમાં વ્યસન એ ઘણું કરીને મહાજનોમાં સ્વાભાવિક ગુણ હોય છે. × × ×

મનુષ્યે વિજ્ઞાન, શૌર્ય, વૈભવ, તથા શ્રેષ્ટ ગુણે સહિત ક્ષણ માત્ર પણ જે પ્રસિદ્ધપણે જીવાય તેનેજ સુજ્ઞ પુરૂષો આ લોકમાં જીવવું કહે છે. (વિષ્ણુશર્મા.)

(૩૧) કોઇ પ્રાણીની હિંસા ન કરતાં મિત્રતાથી વર્તવું, આ અસ્થિર જીવનને માટે કોઇની સાથે વૈર ન કરવું, પારકાં દુર્વચન સહન કરવાં, પરન્તુ કોઇનું અપમાન કરવું નહિ, આપણા પર ક્રોધ કરે તેનું ભલું કરવું, અને વૈરીનું પણ રૂડું બોલવું. * * * જે કાર્ય કલ્યાણકારી હોય તે આજેજ શરૂ કરો, સમયની વાટ જોશો નહિ; કેમકે મારેલું કાર્ય થઇ રહ્યું ન હોય એટલામાંજ મનુષ્યનું મૃત્યુ આવે છે. (શાન્તિપર્વ.)

(૩૨) પરાપવાદી, ખાદ્યાસ્વાદિયા પુરૂષો જેમ અન્યમાં દોષદ્રષ્ટિનું નિદર્શન કરતા તત્પર જોવામાં આવે છે, તેમ તે પુરૂષમાં આવાસ કરતા શુભ સદ્‌ગુણોની વાત કહાડવા સરખી પણ ઇચ્છા રાખતા નથી. (હંસગીતા.)

(૩૩) ભોગ વિલાસની ઇચ્છા નિવૃત્ત થઇ, પુરૂષત્વનું અભિમાન ગળી ગયું, સમોવડિયા તો ક્યારનાય દેવલોક પહોંચ્યા, સંબંધી પણ પોતાની દશાને પામ્યા, લાકડીને ટેકે પરાણે ધીમે રહીને ઉઠાય બેસાય છે; અને આંખે અંધારાં આવે છે, એવી દશા પ્રાપ્ત થયા તો પણ અહો ? આ નીચ દેહ તો હજી પણ મરણના ભયથી થરથરી જાય છે. (ભર્તૃહરિ.)

(૩૪) મનુષ્યે પૂર્વજન્મમાં જેવાં કર્મ કર્યા હોય તે કર્મના પાર પાકોદય પ્રમાણે તેની બુદ્ધિ થાય છે. અને તેના ભાગ્ય પ્રમાણેજ તેને સહાય કરનારાઓ પણ મળી આવે છે. * * * આ વિશ્વમાં પરાક્રમના બળથી, નીતિના બળથી અને સંપત્તિથી પશુ પક્ષીઓ પણ વશ થાય છે, ત્યારે મનુષ્યને વશ કરવાં તેમાં તે આશ્ચર્ય શું છે ? (શુક્ર નીતિ.)

(૩૫) સંસારમાં ક્ષમાજ ખરૂં વશીકરણ છે, કેવળ એકલો ધર્મજ સર્વે મંગળનો દાતા છે, એકલી ક્ષમાજ સર્વ શાન્તિ કરવાવાળી છે, એકલી વિદ્યાજ સર્વે તૃપ્તિને કરવાવાળી છે, અને એકલી અહિંસાજ અનેક સુખોનું મુળ છે. (વિદુર નીતિ.)

(૩૬) જેના પર કરેલો ઉપકાર વૃથા જતો નથી, તેમજ પૂર્વે કરેલા ઉપકારથી વિશેષ ઉપકાર જે કરે છે, તેજ ખરો પુરૂષ છે. (આદિપર્વ.)

(૩૭) સજ્જનોએ હસતાં હસતાં બોલેલું વચન પણ પત્થરપર કોતરેલા અક્ષર સમાન છે અને દુર્જનોએ સોગન ખાઇને કહેલું વચન પણ જળમાં લખેલા અક્ષર સરખું છે. આપવું, અપાવવું તથા મધુર વાણી બોલવી, એ ત્રણે ગુણ કોઇ વિરલા સજ્જનમાંજ હોય છે. (સભા તરંગ.)

(૩૮) જેમ આત સુંદર શરીરમાં માખીઓનો સમુદાય આળાં (વ્રણ) ગોતે છે, તેમ દુર્જનો રમણીય ધર્મકાર્યોમાં દોષજ ગોતે છે. જેમ રમણીય રાજભુવનમાં કીડી દર શોધે છે, તેવીજ દુર્જનોની પ્રકૃતિ હોય છે. તેઓ કદી ગુણને શોધતાજ નથી. (કલ્પતરૂ.)

(૩૯) કોકીલા આંબાનો અમૃત રસ પીને ગર્વ કરતી નથી, પરન્તુ દેડકાં ખારાવાળું પાણી પીને વધારે ગાજી રહે છે. (રત્નાવળી.)

(૪૦) પ્રમાણિક માણસ ગમે તેવો ગરીબ હોય તો પણ તેની ગરીબાઇ છતાં મનુષ્યોમાં તે રાજા જેવો છે. (માઘકવિ.)

काव्यकुंज.

कळीने !

(લેખક—કલ્યાણ—વડોદરા.)

ડોલી રહી તો, મધુર કળીઓ ! પૂર્ણ ડોલીજ રહેજે !
મીઠી મીઠી, કુસુમ કળી તું ! ખૂબ ખીલીજ લે'જે !
ત્હારો દૈવિ—વિરલ રસ તે, વ્યર્થ જાવા ન દેજે !
સિંચેલી તે મધુર સુરભિ, માળીને અર્પિ દેજે !!
એ સુગન્ધી, રસ, મધુ, કળા, પૂર્ણ હેના હજીએ !
બીડાએલી રસીક તુજમાં, સૌ બીડાઈ રહ્યાં છે
થોડા કાળે જગત વનમાં—પૂર્ણ વિકસીત થાતાં
ઉભરાતાં કંઈ અજબ રસથી, વિશ્વ આકર્ષી લેશે

× × × × × ×

માળી આવ્યો લલિત કલીકા—ચુંટવાને ત્હને તો !
નિર્માયું એ સકળ જગને—કોણ વારી શકે એ !
ના નિશ્ચિંતે, ઝુલી શકીશ તું—એકલી આંહી ખીલી !
ગું—ગું—કરતા રસીક ભ્રમરા—લુંટશે રજ નવેલી !
એથી તો છે સુખદ તુજને, માળી પાસે જવાનું !
ખીલ્યું—ઝુલ્યું—સફળ તુજ સૌ ત્યાં જવામાં થવાનું !
અંશુમાળી પ્રખર કીરણો—બાળશે કે નહી તો—
ભૂમિ શીરે જરૂર પડવું—એજ નિર્માયું વિશ્વે !
કાંતો જાજે પ્રભુ શિર—દઈ વિશ્વને બોધ ચારૂ !
હોજો ત્હારૂં—મધુર કળીઓ—વિશ્વ "કલ્યાણ" વારૂ !

कुल जगत काल कराल छे.

(લેખક—મુનિ અજીતસાગરજી. મુ. વિદ્યાપુર)

હરિગીત—છંદ.

જે રાયની દશ દીશમાં આજ્ઞા બરોબર ચાલતી,
ચતુરંગી સેના સજ્જ થઈ અરિ સૈન્ય જીતવા મ્હાલતી;
એ રાયના સેના સહિત શ્રવણે સુણ્યા બેહાલ છે,
ઉર માંહી જીવડા જાણીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧.
નિત્ય ધારતા મણિ યુક્ત શિરપર મુલ્યવાળા તાજને,
કંઈ છીંક થાતાં બોલતા ખમ્મા ઘણી મહારાજને;
છડીદાર—તાજ—સહિત એવા મરિ ગયા ભૂપાલ છે,
ઉર જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૨

વિણ વાંક—ન્યાયી—પુરૂષ પર બહુ જુલમને વરતાવતા,
અન્યાય ન્યાય ન જાણતા વિજયી ધ્વજા ફરકાવતા;
એ વીજયધ્વજ ત્યાગી કરી મરી ચાલીઆ નરપાલ છે,
ઉર જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૩
જરીઆની વસ્ત્રો ઝગઝગે કુંડળ કરણમાં તગતગે,
ઉર હાર કિમત કરોડના તેની દ્યુતી અતિ ચગચગે;
એ હાર વસ્ત્રો કુંડળો લઇ ચાલિઆ પરશાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૪
ઘોડાલમાં—બલવાન કીંમતવાન અશ્વો હણહણે,
ઉમદા રથો પર ઘુઘરાના શબ્દ સુંદર ઘણઘણે,
તજી ચાલીઆ રથ અશ્વ નર અહીં રહી ગઈ ઘોડાલ છે.
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૫
મખમલ તણી શય્યા વિષે જઈ પ્રેમદા સહ પોઢતા,
ઉત્તમ મનોરથ ભોગવી શાલો દુશાલો ઓઢતા;
એ પ્રમદા રહી આંહી શય્યા સાથ રહી દુશાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૬
કૈં સુંદરી મન્મથભરી—મુખકાન્તિએ વિધુ લજવતી,
મારી નયન પર પુરૂષને રસ્તે જતાં રસ જગવતી;
ગજગામની યૌવન ભરી થઈ ભસ્મ તેની ન ભાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૭
હસતાં ગુલાબી ગાલ પર ખાડા ઉભય પડતા હતા,
અત્તર ભરેલે ચોટલે જન ભ્રમર લોભાતા હતા;
બન્ને નૂપુર ઝણકાર રવ જાણે વદંત મરાલ છે,
એવી ત્રીયા ચાલી ગઈ કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૮
કુલ કંઠ તે કોકીલ સમા જેના મનોહર લાગતા,
કટિ મધ્ય સિંહ સમાન કૃશ જેના સ્મરદ દીપતા હતા;
સમશાન મૃત થઇ ચાલી તે જેને ઉરે મણિમાળ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૯
કૌષેયની સાડી લિલા—પીળા ગુલાબી રંગની,
પ્હેરી મહીયર મલકતી આશા ભરેલ અનંગની;
ચતુરા બળી ગઇ મ્હે ત્રિષે ભરિ લટક ચટક રતિ ચાલ છે,
જીવ જાણી લે મન માની લે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧૦
નિજ દેખતાં ચાલ્યા ગયા સરખી ઉમરના સ્નેહીઓ,
મૃત્યુ રૂપી દાવાનલે દાઝી મુવા કૈં દેહીઓ;
ચાલ્યા ગયા પૂર્વજ ઘણા ક્યાં નામ ઠામ જ હાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧૧
પર નારીઓ પર પ્રેમ વાળા કુટિલજન વ્યભિચારીઓ,
અથવા વિષય આધિન થઈ વરનાર અતિશય નારીઓ;

આયુષ્ય એનાં ક્ષિણ થયાં જ્યમ તેલ દહતિ મશાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧૨
કાને ભરાવી કલમ બની અધિકારી જે કોરટ જતા,
નિર્દોષીને દોષી કરી મનમાં મગન થાતા હતા;
દોષી કરણ નિર્દોષીને અંતે થયા કંગાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧૩
જન કૈંક કેરા શેર–કાઢે એક મોટી મીલ જે,
પૈસા પૂરણ ભેળા કરી કરતા ત્રીયાનાં વીલ તે;
બળી ખાખ સાફ થઈ ગયા કહેતા હવે ક્યાં માલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧૪
મુનિરાજ બની કઈ મુનિપેર દીલમાં અદેખી આણતા,
વીતરાગ પંથે ચાલીને વિતરાગતા નહી જાણતા;
એવા મુનિની થઈ સ્થિતિ અગ્નિ વિષે જેમ રાલ છે,
જીવ જાણીલ મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧૫
નદીપુર જેવું તેવું આ યૌવન તણું પણ પુર છે,
અંતે જવું છે ઉડી જેવાં આકડાનાં તુર છે;
તન ધન તથા સગાં તણો નભ વાદળાં સમ તાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧૬
વાદળ વીષેની વીજલી ક્ષણવાર થઈ વણ સાય છે,
તેમ માનવીનો દેહ પણ ઉપજી અને કરમાય છે;
સમજ્યા વિના એ વાત જન કરતા કરમ વિકાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧૭
દીકરો કદી મરી જાય પાછળ તાત પોક પુકારતો,
અથવા વહુ મરી જાય તો ફરી રૂદન પાછીથી વિસારતો;
જાણે નહી પણ આપણે ગાજી રહ્યા શીર કાળ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧૮
સરવર તણી પાળે ઉગ્યાં જે ઝાડ તેની પાસ જઈ,
સંધ્યા સમે અવલોકશો તો પંખીડાં જોશો તહીં;
એ પંખીડાં ઉડી જશે સુની પડે ત્યાં પાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૧૯
મુવા પછી મળવું નથી કોટી ઉપાયે કોઇને,
તો કોણ કોનું સંબંધી છે ? જનગણ જરા લે જોઇને;
આ કાળ રૂપી સીંહ છે બહુ ક્રુર જીભડી લાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલજગત કાલ કરાલ છે. ૨૦
કે નારીનાં–કે નરતણાં–કે પંખીનાં કે પશુ તણાં,
સંહારી–પેટવિદારી–ચૂસ્યાં રૂધીર બહુજ બીહામણાં;
એ અર્થે એની જીભડી છે લાલ જાત કરાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૨૧

નદી નાવમાં બેઠા જઇ કે નારી નર આવી મલ્યાં,
સામા તટે પોચ્યા પછી નિજ આશ્રમે સરવે વળ્યાં;
સંસાર રૂપ નદી નાવમાં રહેવા તણો ક્યાં સ્વાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૨૨
હળીએ તથા મળીએ વળી કરીએ બધાથી વાતડી,
કંકાસ—પણ કરીએ નહી રાખે ધરે ક્રોધ રાતડી;
જીવ મંદિરે જાવું—જરૂર—જાવાથી ભાગ્ય વિશાળ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૨૩
સુત દાર યાર અપાર ધન તજી જાય જીવડો એકલો,
યમ યાતનામાં ભોગવે દારૂણ દુઃખ નહીં બેકલો!
પશ્ચાત કર્મ વિચારતો નિશ્વાસ તો કુહવાલ છે,
જીવ જાણીલે મન માનીલે કુલ જગત કાલ કરાલ છે. ૨૪
સૌ પ્રાણીપર ધરો દયા—નિષ્ઠુરતા—અલગી કરો,
પર ભવ તણું ભાથું સજી સાચે પંથે જીવ સંચરો;
દીનને કરો કંઈ દાન—પ્રભુ ભજને સુમંગલ માલ છે,
કહે અજીતસાગર મોતીડાં લે ચીણી જીવ મરાલ છે! ૨૫

जीवन गीत.

લેખકઃ—મહેતા મગનલાલ માધવજી. જૈન બોર્ડીંગ. અમદાવાદ.

તું ગળગળા સ્વર થકી, નવ એમ કહેતો,
કે જીંદગી જીવન આ, સૌ સ્વપ્ન માયા;
*માલીક આ શરીરનો, તજી જાય ચાલી,
ને વસ્તુ સ્થિતિ દરરોજ રહે ન તેવી. ૧
છે જીંદગી જરૂર આ વળી સત્ય વસ્તુ,
ને કબ્રસ્થાન નથી અંત કથીત ત્હેનો;
"રે માટીના મનુજ! માટી મહિં જવાનું,"
એ વાક્ય છે શરીરનું નથી આતમાનું. ૨
નહિં ખ્યાની કે વિવિધ ભોગ વિલાસ વસ્તુ,
છે આપણો જીવન માર્ગ કે અંત નક્કી;
પણ વર્તવું સમજથી દરરોજ એવું,
કે જેથી દિન પ્રતિદિન વીકાસ થાયે. ૩
છે રાત થોડી વળી, વેશ વિશેષ બાકી,
ને જીંદગી દીસતી, આ જગમાં ક્ષણીક;
માતંગ કાળ વીચરી દ્રઢ શાંત પગલે,
જાનો હણી પલકમાં સુમશાન આશા. ૪
રે માનવી! જગતના, સમરાંગણે તું,
ને જીંદગી જીવનના, સુમશાન ક્ષેત્રે;

*પંક્તીની શરૂઆતમાં "કારણ કે" શબ્દ અધ્યાહાર છે અને "શરીર" એ "તજી"નું કર્મ છે.

જોજે વિહાર કરતો, બની શુષ્ક બીરૂ,
પણ ઘુમજે રણ મહિં બની શુર પુરો. ૫
આધાર તું ભવિષ્યનો કરતો કદી ના,
ને ભુતને કદીય ચીન્તીશ તું જરીના;
ચાલુ સમય સમજીને અતિ લાભકારી,
કરજે મહાન યત્નો પ્રભુ છેય બેલી. ૬
સુચવે મહાન નરનાં સુચરિત્ર સઘળાં;
કે જીંદગી સફલ—સાર્થ, બની શકે છે;
જ્યારે મહાન વીચરે, પરલોક માર્ગે,
તે મુકતા પદવી કાલની વાલુકાએ. ૭
સંસાર સાગર તણાં સફરે ચઢેલ,
નીર્ભાગી કો પુરૂષનું, નૌકા સડેલ;
અવળા ખરાબ પથમાં ચ્હડીને ખરાબે,
તે ભાગતું અટકશે, પગલાં પ્રભાવે. ૮
ચાલો ઉઠી કટી કસી, કરીએ પ્રયાસ,
હા ! ખંતને ધીરજને, મળશે ઇનામ;
આ હોમથી પડતું આત્મ વિકાસ માટે,
રે ! ધારીને, વિજય કિંચિત કાલ અંતે. ૯

અકાર્ય પ્રેમ માટે ફાંફાં.

(લેખકઃ—મયુર. અમદાવાદ.)

ગર્થ ગુમાવે, વ્યર્થ ગુમાવે વખત વળી પોતાનો,
વાતોમાં સૌ સુખ સમજીને અનેક આશા રચતો—
માનવ કેવી ભુલ ખાતો. (૨)
ચકોરડું શશીની સામેરે તલસી તલસી જોતું
શશીને મનતો વિસાત નહિ પણ ચકોરડું હરખાતું—
માનવ કેવી ભુલ કરતું (૨).
અસત્ય જો કદી પ્રેમ હોય પણ, તોય તે અઘટીત કરતો,
સ્વચ્છંદે વર્તીને માણસ પર શીક્ષા નવ સુણતો—
માણસ તે કેવો મુર્ખો (૨).
અયુક્તમાં લોલુપ બનીને પર નિંદા મેળવતો,
નહિ અર્થ સરે પોતાનો પરનો, પાછળથી પસ્તાતો—
આહા ! તે દોઢ ડાહ્યો (૨).
સત્વ વિનાનું વલણ હોય પણ તેને નવ પરિહરતો,
આસપાસનું ભાન ભુલીને મૃગજલ માટે મરતો—
કેવો ! અક્કલનો અંધો (૨).

તુચ્છ નજીવી વસ્તુઓની લાલચમાં લપટાતો,
લાલચમાં લપટાઇ પોતે, અયોગ્ય કાર્યો કરતો—

કેવો ! લાલચનો લડકો (૨).

લપટાતા દુર્ગુણમાં જેઓ, બીજાને લપટાવે
સુસાબતનો સ્વાદ લહે તો પળમાં સૌ સમજાયે—

સોબત તેવાં ફળ પામે (૨).

શાણાને શીખામણ જોઇએ પણ રાસભને સોટાં,
જરાક બોધે વિચાર કરીને, શાણા તો સુધરતા,—

છે બુદ્ધિના તે બળીઆ (૨).

प्रगटने कोइ नव माने.*

(પંડીતે ખેલ બગાડયો આ જીવનો તો પંડીતે ખેલ બગાડયો એ રાહ.)

પરગટને કોઇ નવ માને, હો ભાઇ રે મારા પરગટને કોઇ નવ માને;
સૌ પાછળથી ગુણ ગાઇ વખાણે, ઓ ભાઇરે મારા પરગટને કોઇ નવ માને. ॥ ટેક. ॥
પરગટ મીરાંની પ્રભુતા ન માની, ઝેર પાયું તો કુંભેરાણે;
પરગટ [1]નરસૈયાને ન્યાતબહાર મુકયો, હવે [2]શ્રાદ્ધ મોસાળુ ગાઇને વખાણે. ભા૦ ॥ ૧ ॥
સોળ કળાએ જ્યારે કૃષ્ણ કહેવાતા, ત્યારે ઓધવજી અક્રૂર રસ માણે;
મોટા તે ઋષીઓએ મર્મ ન જાણ્યો, હવે ગોપીયોને વેદમાં વખાણે. ભાઇરે મારા. ॥ ૨ ॥
સૈંજાનંદ સ્વામી પ્રગટ છતાં, લોક ધુળ નાખી મારતા પાણે;
પરગટ હતા ત્યારે પતીત ન આવી, હવે કીરતી ગાઇને વખાણે. ભાઇરે મારા. ॥ ૩ ॥
પરગટ રામે જુવો પથ્થર તાર્યા, એવી વાત સૌ કોઇ જાણે;
દાસ મોહન કહે પ્રગટ સમજ્યાવિના, મોક્ષ ન મળે કોઇ ટાંણે. ભાઇરે મારા. ॥ ૪ ॥

---

* આ પદ મોહનદાસ નામના એક અન્ય દર્શની ભગતે બનાવેલું છે, જે એક મીત્ર તરફથી પ્રાપ્ત થયું છે. મોહનદાસ અધ્યાત્મ દ્દષ્ટિવાળા હતા. તેઓએ તથાપ્રકારે ઘણાં પદ બનાવ્યાં છે. આ પદ પોતાને જે અમુક મહાત્મામાં પોતાને ગુણોનો સમુહ જણાતો હોય અને અન્ય-કેટલાક જનોને અવળી દ્દષ્ટિવડે—અજ્ઞાન યોગે—તેઓની હયાતીમાં દોષો જણાતા હોય, પણ તે પુરૂષની હયાતી બાદ તેના ગુણો જાણી પ્રાર્થના, પ્રસંશા, ઇત્યાદિ કરતા હોય, તેવા લોકો પોતાની સમક્ષ જોઇ તેઓને મુર્ખ ઈત્યાદિ શબ્દોવડે નીંદવા કરતાં, કરૂણાભાવ લાવી જગતની વીચીત્રતા એવીજ છે એમ જણાવવાને આ પદમય ઉદ્દગાર કહાડયા જણાય છે.

આ પદમાં જણાવ્યા પ્રમાણે રામ-કૃષ્ણ-નરસિંહ મહેતા, મીરાંબાઇ, ઇત્યાદિના પ્રગટ સમય કરતાં પાછળના સમયમાં પ્રશંસકો વધારે જણાયા છે. એ મુજબ મોહનદાસને પણ કોઇ મહાત્માના અંગે પોતાને અનુભવ થયો હોય અને તેથી જન સ્વભાવની વીચીત્રતા જોઈ આ રીતે પદમય ઉદ્દગાર કહાડયા હોય એમ જણાય છે. જૈનદર્શનમાં પણ તેવો પ્રકાર અનુભવાય છે. દાખલા તરીકે શ્રીમદ્ આનંદઘનજી આદિ ઘણા મહાત્માઓનું સત્ય સ્વરૂપ પાછળની દુનીઆ વધારે જોઈ શકી છે. વર્તમાનમાં પણ તેવો પ્રકાર કેટલાકોના અંગે બનતો હશે એમ કહીએ તો તેમાં ખોટું શું છે ? કારણ જનસ્વભાવજ તેવો વીચીત્ર છે.

૧. નરસિંહ મહેતા. ૨. મોસાળાનું પદ.

समाचार.

કપડવણજ શહેરના મર્હુમ નગરશેઠ પ્રેમાભાઈ કેવળભાઇની મીલકતનો કુલ વહીવટ તેમના સુપુત્ર શેઠ જેશીંગભાઇ ઉમ્મર લાયક થવાથી તા. ૪–૧૨–૧૪ ના રોજ જે નામદાર સરકાર તથા તેમના ટ્રસ્ટીઓને હાથ હતો તે તેમને સોંપવામાં આવ્યો છે.

આ પ્રસગે શેઠશ્રીના સગાસ્નેહી વિગેરે તરફથી આનંદની ઉર્મી પ્રગટ કરવાના હેતુભુત ગાર્ડનપાર્ટી તથા ડીનરપાર્ટી કરવામાં આવી હતી. તા. ૬–૧૨–૧૪ ના રોજ શેઠના પીતાશ્રીના મર્હુમમાં મા. શેઠ જમનાદાસ કરમચંદ કે જેઓ તેમના ટ્રસ્ટના વાલી હતા તેમ શેઠના કુટુંબ પ્રત્યે સદા તેઓ અપ્રતિમ સ્નેહની લાગણી દર્શાવતા અને શેઠને તેમજ તેમના પીતાશ્રીને પુત્રવત્ ગણી દરેક પ્રકારે તેમના કામમાં મદદ કરતા. તેમના તરફથી અંતીસરીઆ દરવાજે શેઠાણી જડાવના બંગલામાં એક ગાર્ડનપાર્ટી આપવામાં આવી હતી. આ પ્રસંગે આંબલીઆરાના દરબાર સાહેબ તથા શહેરના તમામ શરીફો, અગ્રજનો, સરકારી અમલદારો, તેમના નાતના ગૃહસ્થો તથા બહાર ગામથી પધારેલા ગૃહસ્થો વિગેરે મળી ઘણા સદ્ગૃહસ્થોએ હાજરી આપી હતી.

શરૂઆતમાં રા. રા. શંકરલાલ દ્વારકાંદાસે શેઠશ્રીની મુબારકબાદીને માટે એક પેમ્ફલેટ અમુક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી વાંચી બતાવ્યું હતું જે નીચે મુજબ હતું.

"તા. ૪–૧૨–૧૪ ના રોજ મરહુમ શેઠ પ્રેમાભાઈ કેવળભાઇની મીલકતનો વહીવટ જે આજ સુધી નામદાર સરકાર તથા તેમના ટ્રસ્ટીઓ પાસે હતો તે મીલકતનો કુલ વહીવટ તેમના સુપુત્ર શેઠ જેશીંગભાઈ પ્રેમાભાઇ લાયક ઉમરના થવાથી તેમને નામદાર સરકાર તથા તેમના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી હસ્તગત કરવામાં આવ્યો તે શુભ પ્રસંગે શેઠ શ્રીયુતને ઇચ્છેલી મુબારકબાદી."

સુજ્ઞ–મહાશયો, આજે આનંદીત અને માંગલીક પ્રસંગે આપ સર્વેને અત્રે એકત્ર મળેલા જોઈ મને ઘણો જ હર્ષ થાય છે. આપણે સઘળા કપડવણજના નગરશેઠના કુટુંબથી જાણીતા છીએ, તેમજ નગરશેઠના કુટુંબીઓ આપણી જે નગર સેવા આજ સુધી બજાવતા આવ્યા છે, અને બજાવે છે, તે પધારેલા કોઇ સદ્ગૃહસ્થોથી અજાણ નહિ હશે.

આજે તેજ કુટુંબના નબીરા, શેઠ જેશીંગભાઇ પ્રેમાભાઇની લાયક ઉમર થવાથી તેમની મીલકતનો કુલ વહીવટ, તેમને નામદાર બ્રીટીશ સરકાર તરફથી તેમજ તેમના ટ્રસ્ટીઓ તરફથી મળવાનો શુભ પ્રસંગ છે જે શુભ પ્રસંગ ઉજવવાને આપણે સર્વે અત્રે એકત્ર મળ્યા છીએ તે જોઇ કોને આનંદ નહિ થતો હોય ?

આપણા નગરશેઠના કુટુંબનાં મર્હુમ શેઠાણી માણેકબાઇના નામથી ચાલતું સદાવ્રત તેમજ તેમણે કોમના તથા જનસમૂહના ભલા અર્થે બંધાવેલ ધર્મશાળાઓ, દેરાશરો, ઉપાશ્રયો આદિ બાજોજ કોઇથી અજાણ હશે.

શેઠ જેશીંગભાઈ સ્વભાવે ઉદાર અને ઉમદા અંતઃકરણના છે. તેમજ પોતે લક્ષ્મીવંત છતાં તેમનામાં જે સાદાઇનો, તેમજ નિરભિમાનીપણાનો ગુણ પ્રત્યક્ષ જણાઈ આવે છે તે

ખરેખર પ્રસંશનીય છે અને તે ગુણો ભવિષ્યમાં તેમનામાં કાયમ રહેશે એવી આશા રાખું છું.

તેઓએ ઈંગ્લીશમાં સારૂં જ્ઞાન સંપાદન કર્યું છે તેમજ તેઓ જો પોતાની કલમને કસે તો ભવિષ્યમાં એક સારા લેખક નિવડી શકે તેમ છે. તેમને " સાહિત્ય " નો ઘણો શોખ છે અને પ્રસંગવશાત્ તેમાં પોતે પોતાથી બનતી શક્તિનો ફાળો પણ આપે છે.

આવા એક આપણા નગરશેઠના કુટુંબના આભૂષણરૂપ શેઠ જેશીંગભાઇ પોતાને મળેલી મીલકતનું સાર્થક કરી પોતાની લક્ષ્મીનો, બુદ્ધિનો અને જ્ઞાનનો સદુપયોગ કરી દિનપ્રતિદિન તેનો વધારો કરી તેમના કુટુંબને દીપાવો એવું પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થું છું.

શેઠ જેશીંગભાઇ આપણી અત્રેની મ્યુનીસીપાલીટીના મેમ્બર છે તેમજ મરહુમ શેઠાણી માણેકબાઇના ટ્રસ્ટના વહીવટમાં પણ હાલ નીમાયા છે. આથી તેમની લોકપ્રીયતા અને કોમ પ્રીયતા આપણને આદર્શની પેઠે જણાઇ આવે છે.

શેઠશ્રીની મીલકતનો વહીવટ જ્યારે નામદાર સરકારને સોંપવામાં આવ્યો ત્યારે નામદાર સરકાર તરફથી તેમની મીલકતનો વહીવટ કરવાને ટ્રસ્ટી તરીકે શેઠશ્રીનાં માતુશ્રી શેઠાણી બાઈ ભુરી તથા તેમના પિતાશ્રીના મામા શેઠ જમનાદાસ કરમચંદ તથા તેમના સસરા શંકરલાલ છોટાલાલ અમીન અને સરકાર તરફથી ડેપ્યુટી નાજર તરીકે પ્રથમ રા. રા. વ્રિજલાલભાઇ નથુભાઇ, ત્યારબાદ નંદલાલ તારાચંદ અને ત્યારબાદ રા. રા. લલ્લુભાઇ ચંદુલાલ ઠાકોર જે હાલ છે તેમને નીમવામાં આવ્યા હતા.

શેઠની સગીર અવસ્થામાં તેમની મીલકતના ટ્રસ્ટીઓએ તથા નામદાર સરકારે તેમની મીલકતનું સંરક્ષણ કરવા જે વખત અને મહેનતનો ભોગ આપ્યો છે તેના માટે શેઠ તેઓના હમેશને માટે આભારી છે. આ પ્રસંગે હું શેઠ શ્રીયુત પ્રત્યે બે શબ્દ બોલવાની રજા લઉં છું તે એ કે, જેવી રીતે આપના પરહિતેચ્છુ ટ્રસ્ટીઓએ જે જાત મહેનતનો ભોગ આપી આપની મીલકતનું સારી રીતે સંરક્ષણ કર્યું છે તેવી રીતે આપ આપને મળેલી મીલકતનું સારી રીતે સંરક્ષણ કરી તેમાં વધારો કરી ઉપરના વહીવટને શોભાવી આપના કુળની મોટપમાં અને યશમાં વૃદ્ધિ કરશો.

શેઠના ઇષ્ટ મીત્ર શેઠ કેશવલાલ જમનાદાસે શેઠના આ ઉત્સાહના પ્રસંગે જે આનંદની ઉર્મી પ્રગટ કરી " મીજલસ " તથા " ડીનર પાર્ટી " આપવા દર્શાવી પોતાની મીત્ર તરીકેની ઉમદા ફરજ બજાવી છે તેમજ અત્રે સર્વે સુજ્ઞ સદ્ગૃહસ્થોએ પધારી શેઠશ્રીના આનંદમાં ભાગ લીધો છે તેના માટે સર્વેનો અંતઃકરણથી આભાર માનું છું.

છેવટ પ્રભુ કૃપાએ શેઠશ્રી દીર્ઘાયુષ્યી થાઓ અને તેમના યશકીર્તિ અને વૈભવમાં સદોદિત વૃદ્ધિ થાઓ અને સદા દેશ સેવા અને ધર્મ સેવામાં ઉત્સુક રહેવાને તેમનામાં ઉત્સાહ બળ પેરાઓ એવું ઇચ્છી તેમને દરેક પ્રકારે મુબારકબાદી આપી વિરમુ છું.

પેમ્ફલેટ વાંચી રહ્યા બાદ શેઠ કેશવલાલ જમનાદાસે શેઠને મુબારકબાદ ઇચ્છી હતી અને આ તેમના આનંદદાયક પ્રસંગની યાદગીરીભુત અને મિત્ર તરીકેની લાગણીદર્શક એક સીલ્વર ફ્રેઇમમાં મઢેલો ફોટો અર્પણ કર્યો હતો. ત્યાર બાદ શેઠ જેશીંગભાઇએ દરબાર સાહેબનો તથા પધારેલા સર્વે સદ્ગૃહસ્થોનો આભાર માન્યો હતો અને જે જે સ્નેહી સંબંધીઓએ તેમના માટે જે લાગણી પ્રદર્શીત કરી ગાર્ડનપાર્ટી અને ડીનરપાર્ટી આપી હતી

તેમનો ઉપકાર માન્યો હતો. તેમણે જણાવ્યું જે નામદાર સરકારે તથા ટ્રસ્ટીઓએ આજ સુધી મારી મીલકતનો જે સંતોષકારક રીતે વહીવટ કર્યો છે તથા મને વખતો વખત જે અમૂલ્ય સલાહો-સુચનાઓ આપી છે તેમનો તથા નામદાર ડીસ્ટ્રીકટ જજ કેનેડી સાહેબે તથા જોઇન્ટ જજ સાહેબ સી. એન. મહેતાએ તથા મારા વિદ્વાન સ્નેહીઓએ જે જે આ પ્રસંગે મને અમૂલ્ય સુચનાઓ કરી છે અને મારી ભવિષ્યમાં ફતેહ પ્રચ્છી છે તે સર્વે સાહેબોનો આ સ્થળે હું પૂર્ણ ઉપકાર માનું છું અને જણાવવાની રજા લેઉં છું કે મારા પીતાશ્રીના મર્હુમ મામા. શેઠ જમનાદાસ કરમચંદના ઘર તરફથી મારે માટે જે આ પ્રસંગે લાગણી દર્શાવવામાં આવી છે તેને માટે તેમના જ્યેષ્ઠ પુત્ર શેઠ વાડીલાલનો તથા કેશવલાલનો આ સ્થળે આભાર માનવાની તક હાથ ધરૂં છું અને આશા રાખું છું કે જેવી રીતે તેમના પીતાશ્રી મારા ઘર પ્રત્યે પ્રેમની લાગણી દર્શાવતા હતા તેવી રીતે તેઓ દર્શાવી મને આભારી કરશે એવી આશા રાખું છું.

વળી મારે આ સ્થળે જણાવવું જોઇએ કે મારા વડીલોએ જે કંઇ શહેરની, કોમની, નાતની યતિકંચિત સેવા બજાવી છે તેવી રીતે હું બજાવવાને ભાગ્યશાળી થાઉં એવી શ્રી પરમાત્મા પ્રત્યે અભ્યર્થના કરૂં છું.

ત્યાર બાદ શેઠ વાડીલાલ જમનાદાસે જણાવ્યું જે મારા પિતાશ્રી શેઠશ્રીના ઘર પરત્વે જે લાગણી દર્શાવતા તે તેમના ઘરનો અને અમારા ઘરનો પરસ્પરનો નિકટનો સંબંધ જોતાં તેમની ફરજ હતી અને હું પણ આશા રાખું છું કે તેમના કુટુંબના હિતમાં મારી બનતી શક્તિ અનુસાર સદોદિત ફાળો આપવાને ભાગ્યશાળી થાઉં.

આ પ્રસંગે હું શેઠ જેશીંગભાઇને બે બોલ બોલવાની રજા લઉં છું અને તે એ કે જેવી રીતે તમારી મીલકતનું ટ્રસ્ટીઓએ સારી રીતે સંરક્ષણ કર્યું છે તેવી રીતે તમને મળેલી મીલકતનું સારી રીતે સંરક્ષણ કરી તેમાં વૃદ્ધિ કરશો તથા તમારા કુટુંબે જે નાત સેવા, કોમ સેવા, શહેર સેવા બજાવી કીર્તિ સંપાદન કરી છે તેમની મેળવેલી કીર્તિમાં સદા વધારો કરશો એવી આશા રાખું છું. ત્યાર બાદ સર્વે પધારેલ સદ્‌ગૃહસ્થોનો તેમણે આભાર માન્યો હતો. ત્યાર બાદ મીજલસનું કામ શરૂ થયું હતું. પશ્ચાત મેળાવડો બરખાસ્ત થયો હતો.

પ્રેક્ષક.

* * * * *

પાદરામાં લગ્ન પ્રસંગે આનંદોત્સવ:—પાદરાના સુપ્રસિદ્ધ વકીલ મી. મોહનભાઇ હેમચંદની પુત્રી તથા અમારા માસિકના સંપાદક રા. રા. મણીલાલ મોહનલાલ વકીલનાં બ્હેન માણેકનાં લગ્ન તા. ૧૧-૧૨-૧૪ ના રોજ નિર્વિઘ્ન અને માંગલીક રીતે પસાર થયાં હતાં. તે પ્રસંગે તા. ૧૨-૧૨-૧૪ ના રોજ લગ્ન મંડપમાં રાતના આઠ વાગે આનંદોત્સવ કરવામાં આવ્યો હતો.

આ પ્રસંગે પાદરાના રા. રા. વહીવટદાર મી. ઘાડગે તથા રા. રા. મુનશબ સાહેબ તથા નાપાડથી તથા બોરસદથી બ્હેન માણેકના સાસરા પક્ષ તરફથી પધારેલ કેટલાક સંભાવિત સદ્‌ગૃહસ્થો તથા પાદરાના આગેવાન સદ્‌ગૃહસ્થો વિગેરે આ આનંદોત્સવમાં હાજરી આપી હતી.

શરૂઆતમાં મી. લલીત કે જે હાલ વડોદરા રાજ્યની ડીસ્ટ્રીકટ લાયબ્રેરીના નીતિ-

કીર્તનકાર તરીકે અહીં ફરતા હોવાથી તેમણે જીવનને સૌંદર્યમય કેમ બનાવવું તેમજ આત્મોત્કર્ષ કરવા માટે સર્વે પ્રત્યે સમાનતા તથા અભેદ બુદ્ધિ રાખી સર્વે જીવોનું ભલું કરવું, સર્વેની સાથે પ્રેમભાવથી રહી સહિષ્ણુતાનું બળ સંપાદન કરવું વિગેરે બાબતોનું અસરકારક મનન કરવા યોગ્ય નૈતિક સંકીર્તન કર્યું હતું. ત્યારબાદ નામદાર ગાયકવાડ સરકારે દેશનો ધંધો ખીલવવા તેમજ ધંધામાં ચોખ્ખાઈ, સાદાઇ, ધૈર્ય, કુશલતા, કામના વિભાગ (Division of labour) વિગેરે આદર્શની પેઠે દેખાડવા અને પ્રજાજનોને તેની માહીતી સીનેમેટોગ્રાફની ફીલમોદ્વારા આપવા હમણાં યોજના કરી છે એટલુંજ નહિ બલ્કે તેને અમલમાં પણ મુકી છે જેના પ્રભાવે સીનેમેટોગ્રાફના એક નાના કૌકમશીનદ્વારા હુન્નર, ઉદ્યોગ વિગેરેની ફીલ્મો મી. લલીતે દેખાડી હતી. ફીલમો બતાવતી વખતે તેઓએ ફીલમો અનુસાર કેટલુંક વિવેચન પણ કરી બતાવ્યું હતું. ત્યારબાદ મી. ભાઇલેકર કે જેઓના નામથી કોઇ ભાગ્યેજ અજાણ્યું હશે અને જેઓ અત્યારના જમાનામાં Born Caricatrioist એટલે "જન્મથી નકલ કરનાર" તરીકે ગણાય છે. તેમણે જુદી જુદી ભાષાઓ બોલી, પંખીઓની ભાષાઓ બોલી તેમજ નસતરંગ એટલે કે ગળે ભુંગળીઓ મુકી રાગ ગાઇ બતાવી અવર્ણનીય આનંદ આપ્યો હતો. ત્યારબાદ વકીલ મી. નંદલાલ લલ્લુભાઇએ મે. વહીવટદાર સાહેબનો તથા મુનશામ સાહેબનો તથા જે જે સદ્‌ગૃહસ્થો પધાર્યા હતા તેમનો આભાર માન્યો હતો અને જણાવ્યું હતું જે જો કે આ સ્થળે મારા સ્નેહી, સબંધી મી. મોહનભાઇને માટે બોલવું એ "સુમાળમાં મા પીરસનાર" બરોબર છે છતાં મારે બોલવાની જરૂર પડે છે કે મી. મોહનભાઇએ લગ્ન પ્રસંગે આવી રીતે જે આનંદોત્સવ કરવા પ્રયાસ સેવ્યો છે તે સ્તુત્ય છે. ઘણા શ્રીમન્તો લગ્ન પ્રસગે વેશ્યાઓ બોલાવી નાચ નાટારંગ કરાવે છે જેને જૈન શાસ્ત્ર તદ્દન રીતે વખોડે છે અને જે જૈન દૃષ્ટિએ ધિક્કારને પામે છે તેના કરતાં આવી રીતે જે આનંદોત્સવ કરવાની પહેલ કરવામાં આવી છે તે હજાર દરજ્જે ઉત્તમ છે એવું મારૂં માનવું છે.

વળી પ્રસંગનો લાભ લેઇ તેઓએ જણાવ્યું હતું કે ગામના લોકો અને શહેરના લોકોનું અરસપરસ મીલન થવાથી એક બીજાના રીત રીવાજોમાં મોટા ફેર થાય છે એટલું જ નહિ પરંતુ અરસપરસ ભ્રાતૃભાવ અને પ્રેમ ભાવની લાગણીઓ પણ વિસ્તૃત થાય છે. આ સવાલ નાત સબંધનો છે એટલે તે સંબંધમાં હું કાંઇ વધુ બોલવા માગતો નથી પણ એટલું તો બોલવાની રજા લઉં છું કે જેમ જેમ નાતનાં ક્ષેત્રો વિશાળ હોય તેમ મોટા ફાયદા થાય છે અને અરસપરસ સ્નેહનાં બીજાંકુરો રોપાયાં હોય છે તેમ સ્નેહની લાગણી વૃદ્ધિંગત થઇ સંપની વૃદ્ધિ થાય છે એ નિર્વિવાદ છે.

આ સ્થળે મારે જણાવવું જોઇએ કે આપણા નામદાર ગાયકવાડ સરકાર પ્રજાજનોના હિતાર્થે જે જે ભગીરથ પ્રયત્નો સેવે છે અને દેશનો વેપાર, ધંધો, કેળવણી ખીલવવાને અર્થે જે જે સ્તુત્ય પ્રયાસોનું આવાહન કરે છે તેઓ સાહેબને આપણે જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેમજ તેઓ સાહેબનો આપણે જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો ઓછો છે. હું આ સ્થળે બોલવાની રજા લઉંછું કે તેઓ સાહેબે જે જે યોજનાઓ યોજેલી છે તે સ્તુત્ય છે એટલું કહી બેશી ન રહેતાં તેને અમલમાં મુકવા દરેક પ્રજાજનો પોતપોતાથી બનતું કરશે એવી આશા રાખું છું. મી. લલીતે પધારેલ ગૃહસ્થોને ભજનો દ્વારા—ભાષણો દ્વારા જે નિર્દોષ

આનંદની સાથે બોધ આપ્યો છે તેમજ મી. ભાઇલેકર જે પોતાની કુદરતી બક્ષીશ (Divinely grace) થી જે અવર્ણનીય આનંદ આપ્યો છે તે માટે તેઓ સાહેબનો આ સ્થળે આભાર માનું છું. છેવટ પધારેલ સર્વે સદ્‌ગૃહસ્થોનો આભાર માની બેશી જવાની રજા લેઉં છું. ત્યાર બાદ મી. લક્ષીતે ઉભા થઇ મી. ભાઇલેકરનાં વખાણ કર્યા હતાં અને જણાવ્યું હતું કે આવાં રત્નો આપણા ઇન્ડીઆમાં હોવાને માટે આપણે મગરૂર થવું જોઇએ અને પરમ પ્રભુનો ઉપકાર માનવો જોઇએ. શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકાર કે જેઓ પ્રજાના કલ્યાણાર્થે જે વખત, મહેનત અને ધનનો ભોગ આપે છે તેઓનો ઉદ્દેશ–ધારણા પાર પાડવા પ્રજાજનો તત્પર થશે એવું અંતઃકરણથી ઇચ્છું છું. ત્યાર બાદ ભજનો ગાયાં હતાં અને જેવી રીતે રામ અને સીતાજી પોતાનાં જીવનો આ સંસારમાં પસાર કરતાં હતાં તેવી રીતે જગતના જીવો સંસાર વ્યવહારમાં અને ધર્મમાં મશગુલ રહી આનંદમાં મગન રહો અને જીવનો પસાર કરો એવું ઇચ્છી બેશી જવાની રજા લેઉં છું. આમીન ૨.

પ્રેક્ષક.

श्री महावीर जैन विद्यालय.

(લેખક–સાકરચંદ માણેકચંદ ધડીઆળી–મુંબઇ.)

શ્રી મહાવીર જૈન વિદ્યાલય વિષે બોલતાં એક લેખકે એક પત્રમાં જણાવ્યું હતું કે કાગળ ઉપર આ યોજના ઘણીજ સારી લાગે છે અને તે સર્વાંશે પાર પડે એવી અમે આશા રાખીએ છીએ પણ તે માટે અમારે કેટલોક ચેતવણીનો અવાજ ઉઠાવવાની જરૂર છે, કેમકે જૈનોનાં ઘણાંજ ખાતાંઓ પહેલાં બહુ મોટી આશાથી જન્મ પામીને પાછળથી ઘણીજ કડવી લાગણીને જન્મ આપનાર થઇ પડ્યાં છે, એમ જેઓ જૈનોના ખાતાંઓના કારભારથી અને સંસ્થાઓના વહીવટથી વાકેફગાર છે તેઓ બહુ સારી રીતે જાણે છે. શ્રી બનારસ જૈન પાઠશાળા, જૈન એસોસીએશન ઓફ ઇંડિયા, જૈન કોન્ફરન્સ ખાતું, વગેરેનાં નામો માત્ર જ એ સંબંધમાં વિચાર કરવાને અમે રજુ કરીએ છીએ." જે વિચાર લગભગ છ મહીના ઉપર એ લેખકે રજુ કર્યો હતો તે કમનસીબે ખરો પડયો જણાય છે. જે ખાતાં માટે રૂ. ૧૨,૦૦૦ ની વારસીક આવકની આશા રાખવામાં આવી હતી તે આશા પરિપૂર્ણ થવાનાં ચિન્હ જણાતાં નથી અને માત્ર ૯૦૦૦ ની આવકમાં એ ખાતાની શરૂઆત મુંબઇમાં કરવાનો વિચાર ચાલી રહ્યો છે. વધુ કમનસીબીની બીના તો એ છે કે મહા પ્રતાપી મુનિરાજ શ્રી વલ્લભવિજયજીના અખંડ પ્રયાસ છતાં આવું પરિણામ આવ્યું છે અને ગઇ તા. ૪ થી ઓકટોબરે એ સંબંધમાં નાણાં ભરનારાઓની એક સભા બોલાવવામાં આવી હતી. તે વખતે બહુ થોડા જૈનોએ હાજરી આપી હતી અને તેથી તે સભા મુલતવી રાખવી પડી હતી. "પારણામાં આ તો પહેલી પુની" હતી. હજી તો આગળ ઘણું કામ લેવાનું છે, અને લાંબે આવું પરિણામ આવે તે બહુ ખેદની વાત છે. અમે જૈન આગેવાનોને તે માટે આગ્રહ કરીશું કે તેઓએ હવે પછી "મહાવીર જૈન વિદ્યાલય" ની યોજના પાર પાડવા માટે પૂર ઉત્સાહથી મંડવું અને " તેની શરૂઆત આ

વખતે કરવામાં લાભ છે કે કેમ" તે ઉપર પોતાના વિચારો ખુલ્લા દીલે રજુ કરવા. લડાઇના સબબે જ્યારે આખી દુનીઆનો તેમજ હિંદુસ્તાનનો વેપાર વીખરાઇ ગયો છે, નાણાની ધીરધાર બંધ પડી ગઈ છે, ગરીબોને કેવી રીતે કમાવું અને ખાવું તે સંબંધમાં મોટી ચિંતા ઉત્પન્ન થઇ છે, અને જે વખતે સર્વત્ર કાળાં વાદળાં દેખાય છે તે વખતે સઘળા પ્રતિકુળ સંજોગોને નહિ ગણકારતાં પુરૂષાર્થ કેવી રીતે વાપરવો એ બાબત ઉપર સઘળા આગેવાનોએ ખાસ વિચાર ચલાવવો જોઇશે. તે સાથે "વિદ્યાલય" નું મકાન ક્યાં રાખવું, કે જેથી તે તંદુરસ્તી, અભ્યાસ, અને બીજા વ્યવહારિક તેમજ ધાર્મિક કાર્યોને માટે અનુકૂળ થઇ પડે તે ઉપર પણ ખાસ વિચાર કરવો પડશે. તે સાથે જે વખતે મહિને રૂ. ૧૦૦) ના પગારે સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ તરીકે જે માણસની નીમણુક કરવામાં આવે તે વખતે વિદ્યાલયની યોજનામાં જે નીચલો હેતુ રાખવામાં આવ્યો છે તે ભૂલી જવામાં નહિ આવશે એવી સર્વ કોઇ આશા રાખે છે. તે એ છે કે "શ્રી મુંબઇ નગરીના શ્રાવક સમુદાયને માલમ પડે છે કે જ્યારે વિદ્યાર્થી ૧૬ વર્ષની ઉમરે કે ત્યાર પછી, મેટ્રીક અથવા એન્ટ્રન્સ પરિક્ષા પસાર કરી યોગ્ય સાધનોના અભાવે આગળ અભ્યાસ કરતાં અટકી પડે છે અને ધર્મનું શિક્ષણ નહિ મળવાથી સાચા રસ્તાને છોડી દઇ આડો અવળો માર્ગ પકડે છે. જેને લઇને પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકતો નથી, પરંતુ હાંસી પાત્ર થાય છે. મેટ્રીક અથવા તેની બરોબરની એન્ટ્રન્સ કે બીજી પરીક્ષા પસાર કરી જે વિદ્યાર્થી ત્યાર પછીનો અભ્યાસ પોતાના ખર્ચે ન કરી શકતો હોય તથા જે વિદ્યાર્થીઓ ખર્ચ આપી આ સંસ્થાનો લાભ લેવા માગતા હોય તેવા વિદ્યાર્થીઓને **આ સંસ્થામાં રાખી તેની ચાલચલગત, ખાવું, પીવું, વ્યવહારિક, ધાર્મિક તથા શારીરિક શીક્ષણ ઉપર પુરેપુરૂં ધ્યાન આપી તેને વ્યવહારિક તથા ધાર્મિક બાબતમાં હુશીઆર કરી સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાળુ અને લાયક બનાવવા."**

શું એ હેતુ પાર પડશે ?

"વડિલો, મહાત્માઓ અને આગેવાનો જે કાર્ય હાથમાં લે તે ઉત્તમજ હોવાં જોઇએ" એવું મનાવવાની પ્રથા આપણામાં લાંબા વખતથી—અને બરોબર કહીએ તો વંશપરંપરાથી—છે. આગલા જમાનામાં તે પ્રથા ઠીક હશે એમ માની શકાય, પણ હાલનો જમાનો તદનજ ફેરવાયો છે, એમ જે સર્વત્ર કહેવાય છે તે ઉપર પણ ધ્યાન આપવાની જરૂર છે. જ્યાં ત્યાં કહેવામાં આવે છે કે "જમાનો બદલાઇ ગયો છેઃ ધર્મ ઉપર કોઇને શ્રદ્ધા રહી નથીઃ અંગ્રેજી શીખીને સર્વે ટોપીવાળા બની જાય છેઃ સારાં કપડાં, નેકટાઇ, કોલર પહેરવા, એમાંજ ગૃહસ્થાઇનાં લક્ષણ આવી જાય છે." આવું કહેનારાઓ ખોટું નથી કહેતાં અને ઘણે દરજ્જે તેઓના કહેવામાં તત્વ છે એમ કહ્યા વગર ચાલે એમ નથી. પણ તેથી ફાયદો શું થયો ? તે માટેના વાસ્તવિક ઉપાયો યોજાયા વગર માત્ર બોલવાથી શું ફાયદો ? અને તેના ઘણા યથાર્થ ઉપાયોમાં એક ઉપાય એ છે કે નાનપણથીજ બાળકોને ઉત્તમ ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કેળવણી આપવી. એ માટે ગુરૂકુળ જેવી કોઇ સંસ્થા ઉપયોગી થઈ પડે, તોપણ તે આ જમાના માટે સંપૂર્ણ યોગ્ય થઇ પડશે કે કેમ તે એક સવાલ છે. આ જમાનો "પૈસાનો" "બળનો" અને "હુન્નર ઉદ્યોગ"નો છે. જેઓ પાસે પૈસા છે તેઓને બીજાઓની તેમજ પૈસા કમાવાની ફીકર નથી. તેથી તેઓ

ધાર્મિક કેળવણી તેમજ વ્યવહારિક કેળવણી લેવા માટે ફુરસદ તેમજ વખત મેળવી શકે છે. જેઓ પાસે "બળ" અને "હુન્નર" છે તેઓ પણ પોતાનો નિર્વાહ કરવા માટે બહુ ચિંતા રાખવાની જરૂર જોતા નથી, પણ જેઓ મધ્યમ વર્ગના છે, જેઓને કાલે શું ખાવું, શું પહેરવું, સંસાર વહેવારમાં કેમ રહેવું, પોતાના ગરીબ કુટુંબીઓને કેમ પાળવા એવી અનેક ચિંતા કોટે વળગી છે તેઓ કેળવણી લેવા માટે વખત પણ ફાજલ પાડી શકતા નથી તેમજ તેઓ પાસે પૈસા પણ તે માટે પુરતા નથી. તેજ વર્ગ—કોમને ખરેખરો ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે. તેઓનેજ ખરેખરી કેળવણી આપવી જોઇએ અને તેની શરૂઆત બાળપણથી થવી જોઇએ. "કુમળુ ઝાડ વાળીએ તેમ વળે" એમ કહેવામાં આવે છે તે અનુભવ સિદ્ધ ખરૂં છે. મેટ્રીક થયેલાઓને ધાર્મિક અને વ્યવહારિક કેળવણી આપી શ્રદ્ધાળુ અને લાયક બનાવવા એ ઠીક છે, પણ તે હેતું શું આ યોજનાથી પાર પડશે? જે વખતે તેઓના ઉપર દુનિઆના સારા નરસા અનેક સંસ્કારો પડી ચુકયા હોય છે, જે વખતે તેઓનાં મગજ કુમળાં નથી પણ કાંઇક પાકટ થયલા હોય છે, અને જે વખતે તેઓને કોલેજના અભ્યાસ માટે બહુ વખત ફાજલ પાડવાની જરૂર છે, તે વખતે તેઓ ઉપર એક નવો બોજો નાખવાથી તે શું અસહ્ય થઇ નહિ પડે? અને જે હેતુ પાર પાડવાની આશા રાખવામાં આવી છે તે પાર પડશે કે? અમે તેવી આશા પાર પાડવામાં મુસ્કેલીઓ જોઇએ છીએ! પછી તે ખોટી હોય તો અમે વધુ ખુશ થઇશું પણ એક કામની શરૂઆત કરવા અગાઉ તેને લગતી બીજી—કાળી બાજુ—જોવા માટે વિચાર રાખવામાં આવતો નથી તો ભવિષ્યમાં તેથી નુકશાન થવા સંભવ રહેતો હોવાથી અમે આટલું ખુલ્લા શબ્દોમાં લખવા હિંમત કરી છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે જે શરૂઆત મેટ્રીક અથવા તેથી આગળ વધેલા વિદ્યાર્થીઓની બાબતમાં કરવા વિચાર રાખવામાં આવ્યો છે, તેને બદલે નાના કુમળા મગજવાળા વિદ્યાર્થીઓ સંબંધમાં કરવામાં આવે તો વધુ લાભ થાય. તે માટે જે અનેક એવાં બીજાં ખાતાંઓ હસ્તિમાં છે તેઓને એકત્ર કરી મોટા ફંડ મારફતે શરૂઆત થાય તોજ કાંઇક સારા ભવિષ્યની આશા રાખી શકાય. કોમના યુવાન અને વિદ્વાન વર્ગને શ્રદ્ધાળુ બનાવવા માટે તથા લાયક કરવા માટે જે ઉપાય યોજાય છે, તે કેટલો લાયક છે અને ખર્ચના પ્રમાણમાં તે કેટલો લાભ આપશે તે ઉપર જૈન આગેવાનોએ પ્રથમ વિચાર કરવાનો છે. ધર્મની અને વ્યવહારિક કેળવણી લેવા માટે સોળ વરસની ઉમર લાયક છે કે કેમ! અને મેટ્રીક સુધીનો અભ્યાસ યોગ્ય છે કે કેમ તે ઉપર તેઓએ વિચાર કરવાનો છે, અને તેનું પરિણામ તેઓ બહાર પાડશે તો એક ઉપયોગી ખાતાને સારી મદદ આપવાના કામમાં તેઓ સહાયક થઈ પડશે.

આપણી કેળવણી અને સુધરેલી દુનીઆની કેળવણી સાથે તેની સરખામણી.

"મહાવીર જૈન વિદ્યાલય સંબંધમાં અમોએ ઉપર પ્રમાણે લખ્યા પછી કોઇ પુછશે કે ત્યારે તમે શું કરવા માગો છો અને કેળવણીનું તમારૂં ધોરણ શું છે? કોઇને પણ અવિનય કરવાની જરા પણ ઇચ્છા રાખ્યા વગર અમે કહીશું કે તે બાબતમાં બીજા ઘણા વિદ્વાનોની સલાહ લેવી જોઇએ. વ્યાખ્યાન સમયે જેઓ ભેગા થતા હોય, અથવા જેઓએ ફંડમાં નાણાં ભર્યા હોય તેઓની સભા મેળવી અમુક ઠરાવો પસાર

કર્યાથી આપણે જે કામ કરીશું તે કદી પણ ઉત્તમ થનાર નથી. એ માટે તો જેઓ કેળવણીની બાબતના ખાસ અભ્યાસી હોય તેઓને પૈસા આપી તે માટે સારી જેવી રકમ ખર્ચી તેઓના મત લેવા જોઇએ અને તે ઉપરથી કોઇ સત્તાવાર યોજના તૈયાર કરવી જોઇએ. જરમની અને અમેરીકા, તેમજ ઈંગ્લંડનાં એવાં ખાતાંઓ-વિદ્યાલયો કેવી રીતે ચાલે છે તેને લગતાં પુસ્તકો મંગાવી અને તેના અનુભવીઓની સલાહ લઇ કાંઇક કરવું જોઇએ, તે સિવાય શરૂઆત કરવી તે પૈસા બરબાદ કર્યા બરાબર, તેમજ આપણને પચાસ વરસ પાછળ રાખનારજ જણાશે. જ્યારે બીજા દેશો દરરોજ કાંઇક નવું નવું શોધીને કેળવણીના માર્ગોની એવી ખીલવણી કરે છે કે જેનો આપણને ખ્યાલ સરખો પણ નથી ત્યારે આપણે ચાલુ રીતીએ આગળ વધવા માગીએ તો તે કેમ ચાલશે. તેનું પરિણામ એજ આવે કે જ્યારે બીજાઓ આગળ વધી ગયેલા હશે ત્યારે આપણે જ્યાંને ત્યાંજ ઉભેલા-રખડતા હોઇશું. એ કારણથી જ આ લેખ લખવાની પ્રવૃતિ થઇ છે, તે કદાચ કોઇને અરૂચીકર હોય તો તેઓની અમે ક્ષમા માગીએ છીએ. તે સાથે સુધરેલા દેશોમાં કેટલાક કેવા સુધારા થયા છે તેની કાંઇક રૂપ રેખા અત્રે આપીએ છીએ: "(૧) સુધરેલા દેશોમાં વિદ્યાલયમાં દાખલ થતા દરેક વિદ્યાર્થીની શારીરિક તપાસ લઇ તેની તંદુરસ્તી ઉત્તમ રીતે કેમ રહે તે માટે યોગ્ય મકાનની તેમજ તબીબની ગોઠવણ કરવામાં આવે છે, જે માટે તબીબોને સારો દરમાયો અપાય છે. (૨) તેઓની આંખોની ખાસ તપાસ લેવામાં આવે છે અને તેમાં કોઈ ખામી હોય તો તે માટે ઉપાય યોજાય છે. (૩) તેઓની તંદુરસ્તીને માફક આવે એવો પુષ્ટિકારક ખોરાક, દુધ વગેરે સારા પ્રમાણમાં આપવામાં આવે છે. (૪) તેઓની શારીરિક અને માનસિક ખીલવણી માટે કસરતો અને રમત ગમતોની સારા પ્રમાણમાં ગોઠવણ કરવામાં આવે છે. (૫) તેઓને શરીર રચનાની, શરીર તંદુરસ્ત રાખવાની, સંસાર વહેવારને લગતી, અને લગ્ન કરવાની લાયકાતની અને મીતાહારપણાની વિદ્યાનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે. (૬) જે બાળકો અને વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાલયો કે બોર્ડીંગમાં નહિ રહેતાં, પોતાને ઘેર રહી વિદ્યા લેવા માટે વિદ્યાલયમાં આવતા હોય તેઓને પોતાના ઘરો અને આસપાસના વાતાવરણને તંદુરસ્ત રાખવા માટે, તેઓના માબાપો અને વાલીઓને સલાહ આપનારી કમીટીઓ હોય છે, જે જરૂર પડે તો નાણાંની પણ મદદ આપે છે. (૭) જુના શિક્ષકોને આ જમાનાને અનુસરતું એનેટોમી, ફીઝીઓલોજી, સાઇકોલોજી વગેરેનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે, જેથી તેઓ પોતાની ફરજો બરાબર બજાવી શકે. (૮) ઉતરતી મગજશક્તિવાળા વિદ્યાર્થીઓ માટે ખાસ યોજનાઓ પ્રમાણે શિક્ષણ અપાય છે." આ રૂપ રેખા માત્ર છે, અને તે પર મોટું વિવેચન થઇ શકે. એ બાબતો સાથે આપણા વિદ્યાર્થીઓ, તેમના સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટો અને શિક્ષકોનું જ્ઞાન સરખાવજો, તેમની લાયકાતનો વિચાર કરજો અને આપણાં નાણાં બરબાદ જાય છે કે ઉગી નીકળશે તેનો ખ્યાલ કરજો-પછી આગળ પગલું ભરજો. વધુ સારૂ તો એ છે કે આવાં અનેક છુટાં છુટાં ખાતાંઓનો જીર્ણોદ્ધાર કરી, સર્વે જુદાં જુદાં ફંડો એકત્ર કરી, મોટા ફંડ મારફતે ઉત્તમ શરૂઆત કરો. તેમ થતાં એક એવું ખાતું ઉભું થશે કે જે હમેશ સુધી નભી, પાશ્ચાત્ય વિદ્યાલયો જેવી નામના કાઢશે.

બોર્ડીંગ પ્રકરણ.

આ માસમાં આવેલી મદદ.

૧૦૦—૦—૦ સદ્‌ગત ઝવેરી કેશવલાલ મહોકમલાલભાઇ મગનભાઇના સ્મર્ણાર્થે બા. દરવરસે સ્કૉલરશીપ ખાતે આપવા કહ્યા છે તે મુજબ ચાલુ વરસના. હ. ઝવેરી અમૃતલાલ મોહકમલાલભાઇ.

૫૦—૦—૦ સદ્‌ગત અ. સૌ. બ્હેન ચંપા, ઝવેરી અમૃતલાલ મહોકમલાલભાઇનાં પત્નીની તીથીના સ્મર્ણાર્થે વિદ્યાર્થીઓને ઇનામ ખાતે. હ. ઝવેરી અમૃતલાલ મહોકમલાલભાઇ.
અમદાવાદ—ડોશીવાડાની પોળ.

૫૦—૦—૦ મર્હુમ વાડીલાલ દોલતચંદના સ્મર્ણાર્થે. હ૦ શા. ગટાભાઇ ઉમેદચંદ.
અમદાવાદ—ટીંચાપોળ.

૧૫—૦—૦ ડૉ. માણેકલાલ મગનલાલ પેથાપુરના. બા. બોર્ડીંગમાં રહી. સબ. આ. સરજનની પરીક્ષા પસાર કરી તેની ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓને જમણ નિમિત્તે.

૧૫—૦—૦ રા. રા. બાપુલાલ ભુલજી બોરસદ પાસે ગામ નાપાડ ના. બા. તેમના ચિ. ફકિરચંદના લગ્નની ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓને જમણ નિમિત્તે.

૫—૦—૦ રા. રા. વકીલ મોહનલાલ હેમચંદ પાદરા બા. બ્હેન માણેકના લગ્ન પ્રસંગે વિદ્યાર્થીઓને જમણ નિમિત્તે.

૨૩૫—૦—૦

માસિક મદદ ખાતે.

૬—૦—૦ રા. રા. વકીલ વેલચંદભાઇ ઉમેદચંદ. અમદાવાદ—નાગજી ભુધરની પોળ બા. માસ જુલાઇથી ડીસેમ્બર સુધીની મદદના.

૬—૦—૦ રા. રા. ડાહ્યાભાઇ છોટાલાલ. અમદાવાદ—ફાલુશીની પોળ બા. જુલાઇથી ડીસેમ્બર સુધીની મદદના.

૬—૦—૦ રા. રા. કેશવલાલ મગનલાલ. અમદાવાદ—વાઘણ પોળ બા. માસ જુલાઇથી તે ડીસેમ્બર સુધી મદદના.

જમણ.

રા. રા. મોહનલાલ નગીનદાસના ચિ. ભાઇ. હીરાલાલના લગ્ન પ્રસંગની ખુશાલીમાં વિદ્યાર્થીઓના જમણ નિમિતે ૮૦ કનસઇના લાડુ મોકલાવવામાં આવ્યા હતા.
અમદાવાદ—ઝવેરીવાડા—સોદાગરની પોળ.

ભેટ આપવાની છે.

શ્રીમદ્‌ દેવચંદ્રજીકૃત ચોવીશી બાળાવબોધ સહિતની બીજી આવૃત્તિની ૧૦૦ બુકો અત્રેના સુરદાસ શેઠની પોળવાળા શેઠ લખમીચંદ લલ્લુભાઈ તરફથી તથા ૨૫ બુકો કપડવણજનિવાસી રા. રા. છગનલાલ મહાસુખ તરફથી દરેક જૈન પાઠશાળાઓ, લાયબ્રેરીઓ તથા પૂજ્ય મુનિ મહારાજોને ભેટ આપવાની છે. બહાર ગામથી મંગાવનારે રૂ. ૦—૧—૦ ની ટીકીટ ટપાલ ખર્ચ બદલ બીડી આપવી. સદરહુ પુસ્તક રોયલ બત્રીસ પેજી ૫૩૫ પૃષ્ઠનું પાકા પુંઠાનું છે વેચાણ મંગાવનાર પાસેથી તેની રાખેલી પડતર કીંમત ૦—૬—૦ તથા ટપાલ ખર્ચ લેઈ મોકલાવી આપવામાં આવશે.

લખોઃ—"બુદ્ધિપ્રભા" ઑફીસ.
ઠે. નાગોરીસરાહ—અમદાવાદ.

શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજી ગ્રન્થમાળાના–પ્રગટ થયેલ ગ્રન્થો.

ગ્રન્થાંક.	પૃષ્ઠ.	કીં. રૂ. આ. પા.
૦. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૧ લો	૨૦૮	૦—૮—૦
૧. અધ્યાત્મ વ્યાખ્યાન માળા	૨૦૬	૦—૪—૦
૨. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૨ જો	૩૩૬	૦—૮—૦
૩. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૩ જો	૨૧૫	૦—૮—૦
૪. સમાધિ સતકમ્*	૩૪૦	૦—૯—૦
૫. અનુભવ પચ્ચિશી×	૨૪૮	૦—૮—૦
૬. આત્મ પ્રદીપ	૩૧૫	૦—૮—૦
૭. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૪ થો	૩૦૪	૦—૦—૦
૮. પરમાત્મદર્શન	૪૩૨	૦-૧૨—૦
૯. પરમાત્મજ્યોતિ	૫૦૦	૦-૧૨—૦
૧૦. તત્ત્વબિંદુ	૨૩૦	૦—૪—૦
૧૧. ગુણાનુરાગ (આવૃત્તિ બીજી)	૨૪	૦—૧—૦
૧૨. ૧૩. ભજન સંગ્રહ ભાગ ૫ મો તથા જ્ઞાનદિપીકા	૧૯૦	૦—૬—૦
૧૪. તીર્થયાત્રાનું વિમાન (આવૃત્તિ બીજી)	૬૪	૦—૧—૦
૧૫. અધ્યાત્મ ભજન સંગ્રહ	૧૯૦	૦—૬—૦
૧૬. ગુરૂબોધ	૧૭૨	૦—૪—૦
૧૭. તત્ત્વજ્ઞાનદિપિકા*	૧૨૪	૦—૬—૦
૧૮. ગહુંલી સંગ્રહ	૧૧૨	૦—૩—૦
૧૯. શ્રાવક ધર્મ સ્વરૂપ ભાગ ૧ લો (આવૃત્તિ ત્રીજી.)	૪૦	૦—૧—૦
૨૦. ,, ,, ભાગ ૨જો (આવૃત્તિ ત્રીજી)	૪૦	૦—૧—૦
૨૧. ભજન પદસંગ્રહ ભાગ ૬ ઠો	૨૦૮	૦-૧૨—૦
૨૨. વચનામૃત	૩૮૮	૦-૧૪—૦
૨૩. યોગદીપક	૨૬૮	૦-૧૪—૦
૨૪. જૈન ઐતિહાસીક રાસમાળા	૪૦૮	૧—૦—૦
૨૫. અધ્યાત્મ શાન્તિ (આવૃત્તિ બીજી)	૧૩૨	૦—૩—૦
૨૬. આનન્દઘન પદસંગ્રહ ભાવાર્થ	૮૦૮	૨—૦—૦
૨૭. કાવ્યસંગ્રહ ભાગ ૭ મો	૧૪૨	૦—૮—૦
૨૮. જૈન ધર્મની પ્રાચીન અને અર્વાચીન સ્થિતિ	૯૬	૦—૨—૦

* આ નીશાની વાળા ગ્રન્થો શીલક નથી.

ગ્રન્થો નીચલા સ્થળોથી વેચાણ મળશે.

૧. અમદાવાદ—જૈન બોર્ડીંગ—ઠે. નાગોરીશરાહ.

૨. મુંબાઇ—મેસર્સ મેઘજી હીરજીની કું.—ઠે. પાયધુણી.

,, શ્રી અધ્યાત્મજ્ઞાન પ્રસારક મંડળ—ઠે. ચંપાગલી.

૩. પુના—શા. વીરચંદ કૃષ્ણાજી—ઠે. વેતાલપેંડ.